

BUDAPEST

A VÁROSLAKÓK FOLYÓIRATA

2015/12

VÁRHATÓ FŐNYEREMÉNYEK

ÖTÖS
LOTTÓ

600 millió Ft

HATOS
LOTTÓ

353 millió Ft

SZERENCSÉ
LOTTÓ

262 millió Ft

EURO
JACKPOT

VÁRHATÓ
FŐNYEREMÉNY
BRUTTO

18

MILLIÓ EURO

TARTALOM

◀ Igazából karácsony?	2
<i>Elek Lenke</i>	
A színek varázslója	5
<i>Fényi Tibor</i>	
◀ Cipruslombok Júliáért	9
<i>Buza Péter</i>	
A REJTŐZKÖDŐ PÁVA	
Egek Királynéja római katolikus plébánia, Újpest	13
<i>Somogyi Krisztina</i>	
FÉNYIRDA	
Titkos udvarok	16
<i>Sebestyén László fotósorozata</i>	
Simplicissimus Budapestje	18
ÉJJEL, NAPPAL	
◀ Szerencsecsináló	20
<i>Horváth Júlia Borbála</i>	
ÖTVEN ÉV	
◀ Dia? Pozitív!	22
<i>Csontó Sándor</i>	
Fénylő találmányok	24
<i>Gács János</i>	
A város és folyója	26
<i>Kassai Ferenc</i>	
Baksa-Soós Attila: Nagymacskák	28
Ház – tér – idő	28
<i>Hidvégi Violetta</i>	
◀ Ez bejött!	30
BFZ, Sibelius és egy sárga szimfónia	30
Gendzsi herceg nyomában	30
Szerzetesek asztalánál	31
Dzsentrík és nagynénik	31
<i>Zappe László</i>	
ÉTKEZÉSI ÍRÓ	
◀ A törzsvendég	32
<i>Jolsvai András</i>	

BUDAPEST három polgára néz ránk a fotókról. Az a három polgár – még ha kettő közülük hithű kommunista volt is, teljes joggal nevezzük így –, akik abban a hét évtizedben, amikor a BUDAPEST megjelent, az élén álltak a szándéknak: fővárosuknak, fővárosunknak kell legyen igényes kulturális magazinja.

Lestyán Sándor volt az első kísérletező. Elévülhetetlen érdeme, hogy kitűzte a pályát, amelyen – olykor talán kisebb kitérőkkel – azóta is haladunk. Ha tetszik, az a kályha legfőbb szerkesztői műve, amit ő fűtött fel, ahonnan elindulhatnak – és el is indulnak – az utána következők.

Hogy mi ennek a pályának a vonalvezetése, látja ma is a BUDAPEST minden olvasója.

Minden szám tartalomjegyzékben, minden oldalon, szövegben és képben. Igényes-visszasanézó, jelenre-jövőre tekintő írásokat. Üzeneteket arról, mit gondolunk szűkebb otthonunkról, a világról, hogyan éljük életét, a városét, amelyhez változó intenzitású szeretet fűz ugyan – ebben koronként hol többen, hol kevesen osztozunk –, de parázsluk sokszáz éve, amióta polgárai vannak, s polgárai lettünk.

Lestyánnak az is vitathatatlan érdeme, hogy artikulált egy maradéktalanul akkor s azóta sem támogatott koncepciót: nem igazi civitas az, amelynek nincs ILYEN lapja. 1945 októberében – az elpusztult város szívében – így jelenhetett meg a BUDAPEST első száma.

Az ötletgazda két év után belebukott az ilyesfajta szempontokat a legritkább esetben pártoló elefánt-politikába. Noha akkor annak maga is zászlóvivője, sőt, propagandistája volt.

Hosszú szünet következett a BUDAPEST egzisztenciájában. Ám 1967-ben ismét érkezett valaki. Művelt, felkészült, polgárérzésű íróféle, aki el tudta párthűségét hitetni (nem vitás: hitelesen), s elfogadtatni a döntési helyzetben lévő hatalommal: kell egy lap. Éppen olyan, mint amilyennek Lestyán húsz évvel korábban kitalálta. Akkortól kezdve aztán egészen 1988-ig rendre megjelenhettek az újabb és újabb számok, eleinte Mesterházi Lajos közvetlen irányításával, aztán, jóval 1979-ben bekövetkezett halála előtt, Vargha Balázssal, aki ugyan nem vihette el a rendszerváltásig a stafétabotot, de addig, amíg hagyták, megőrizte a BUDAPEST identitását.

Hosszú szünet után érkeztünk meg végül mi – a Nagy Budapest Törzsasztal –, hogy felvegyük a fapados rekortánról az elejtett stafétabotot. Újabb tizenegy esztendő telt el a városlakók lapjának immár hetven esztendő számamláló életútjából. Van mit ünnepelnünk: az egyetlen olyan minőségi magazin Magyarországon a BUDAPEST, amely – ha nem is megszakítás nélkül – hetven éve szolgál. Páratlan teljesítmény abban a világban, ahol minden kulturális jelenség sorsát a kultúrától idegen és idegenkedő hatalom vezérli.

Ők – Lestyán, Mesterházi, Vargha – jelentik a reményt, hogy mindig van folytatás. Hit nélkül nincs élet, s nincs BUDAPEST

BUDAPEST

a városlakók folyóirata
Pro Cultura Urbis díj 2007

XXXVIII. évfolyam, 12. szám
megjelenik minden hónap 15-én

Alapítva: 1945

I–III. évfolyam: 1945-1947
szerkesztő:

Némethy Károly, Lestyán Sándor
IV–XXVI. évfolyam, 1966-1988
szerkesztő:

Mesterházi Lajos, Fekete Gyula,
Vargha Balázs, Jávor Ottó, Szabó János

Főszerkesztő:
Buza Péter

Olvasószerkesztő:
Saly Noémi

Szerkesztőbizottság:
**Angelus Róbert, Buza Péter, Csontó Sándor,
Deme Péter, Hídvégi Violetta,
Kirschner Péter, Mezei Gábor,
N. Kósa Judit, Saly Noémi,
Sándor P. Tibor (archív fotó),
Sebestyén László (fotó),
Török András (Simplicissimus Budapestje),
Zeke Gyula**

A BUDAPEST facebook oldalának
szerkesztője:
Vadász Ágnes

A szerkesztés műhelye
a Nagy Budapest Törzsasztal

A szerkesztőség levelezési címe:
1054 Budapest Honvéd utca 3.
E-mail: szerk@budapestfolyoirat.hu
Web: <http://www.budapestfolyoirat.hu>

Kiadja
Press Xpress
Felelős kiadó: Dr. Dávid Ferenc
1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.
Telefon: 577-6300, fax: 323-0103

Summa Artium Nonprofit Kft.
Felelős kiadó: Török András
1054 Budapest, Honvéd utca 3.
Telefon: 318-3938, fax: 318-3938

Lapigazgató
Arnold István

Terjesztés:
HÍRVILÁG Press Kft.
Telefon és fax: 411-0491
hirvilag.press@hirvilagpress.com

A folyóirat megjelenését az NKA támogatja

Tördelés:
Görög Gábor

Nyomdai munka:
Pharma Press® Kft.
1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.
telefon: 577-6300, fax: 323-0103

ISSN: 1785-590x
Nyilvántartási szám: 2.2.4/237/2004

A borítón:
Szerencsecsináló
(20. oldal)

A hátsó borítón:
A színek várázslója
(5. oldal)

Igazából karácsony?

szöveg: Elek Lenke, fotó: Sebestyén László

Még októbert írtunk, 18 fok volt, hétágra süttött a nap, kisdzsekiben szaladgált a gyerek – de már elkezdődött. Az üzletek polcain, a kirakatokban megjelent a karácsony, ellepte a várost. Csillogó kellékek mindenütt: lakberendezési áruházban, egyeurós boltban, papírüzletben, dekorációs kisáruházban, hipermarketben, virágszalomban, plázában, belvárosi kitelepülésen.

A képeslapboltban már október elején rengeteg ünnepi üdvözlő kártya sorakozik a polcokon, fogynak is szépen, akárcsak a fenyőfás-télapós szalvéták. Sőt: augusztusban az egyik second hand (!) kereskedés külföldi csillogós-zúzmarás-szános-hópihész zenélő üdvözlő lapot árusított, vitték, mint a cukrot.

Díszben, két hónapon át

A világon nincs annyi fenyőfa, ahová ennyi gömb, angyalka, rénszarvas, gyertya, mikulásfigura igazán kellene, arról nem beszélve, hogy minden család őrizget valahol a szekrények mélyén dobozokat, amelyek majd kipukkannak a tavalyi készletből.

A fogyasztói társadalom szándékos túlkínálatáról nem tisztem értekezni, de mégiscsak ez határozza meg egész Budapest őszi és téli arculatát, a plázák fényreklámjait. Igen, újabban, furcsa módon az őszt is, ami bizony lejáratja ezt az ünnepet. Ahogy múltnak a hetek, úgy devalválja ez az újkori szokás a meghitt hangulatot. A bevásárló központokon belül pedig mindig újabb és újabb, a tavalyinál még mutatósabb, eltérő árnyalatú óriásgömbök, gyertyák, csillogó szalagok hirdetik, közeleg a „szeretet ünnepe”. No meg, persze a vásárlási csúcsé...

Október végén már elkezdődött a tereken – például a Vörösmarty téren – a karácsonyi bódék alapozása, amelyek ott állnak majd egészen a szent estéig, de sok helyütt vízkeresztig vagy még tovább, elsősorban az orosz turisták kedvéért, akik olyankor ünnepelnek – hallom az egyik közeli szálloda portásától.

A szomszédos kürtőskalácsos azt mondja, neki már most fejfájása van a túlismert dallamoktól, egész nap ezt kénytelen hallgatni, és mi lesz december 24-ig...

Turisztikai versenyeszköz

A Budapesti Fesztivál- és Turisztikai Központ (BFTK) szervezte vásár idén az előző évekhez képest korábban nyílt meg – közölte sajtótájékoztatóján *Bán Teodóra*, a BFTK ügyvezetője. A Vörösmarty téren már november 13-tól várták az árusok a látogatókat, a Városháza parkban november 21-én, a Bazilika előtt pedig november 27-én gyúltak ki a fények. A korai nyitást az utazási kedv generálása és a magas színvonalú kézműves termékek gazdag kínálata indokolja – hangzott el a turisztikai vezetők szájából.

A Vörösmarty téren idén is kézműves gasztronómiai és iparművészeti termékek kínálatával, ünnepi műsorokkal és koncertekkel készültek, a Városháza Parkban

elsősorban a fiatalabb generáció tagjainak szerveznek ünnepi programokat, a Bazilikánál pedig fényfestéssel és korcsolyapályával várják a látogatókat.

Faragó Péter, a Magyar Turizmus Zrt. vezérigazgatója a megnyitón elmondta: „a karácsonyi ünnepre alapozott termékfejlesztés kiterjesztheti egy úti cél időbeli vonzerejét, azaz hozzájárulhat ahhoz, hogy az eredetileg szezonon kívüli időszak turisztikai szezonná váljon.. Az adventi vásárok remek lehetőséget kínálnak arra is, hogy ízelítőt adjanak az ide látogatóknak Magyarország népi hagyományairól.” Az ünnepi városkép tehát nemzetközi versenyesszökhözé vált.

Vesszük, de minek?

Ahogy múlnak a hetek, Budapest esténként úgy lesz egyre fényesebb. Igen, a sugárutak fára csavarodó sok ezer apró villanykörtéjének látványa mindenki számára – a belföldieknek és a külföldieknek is – élmény. November végére már kopaszak az ágak, ilyenkor kezdik felszerelni az égőcskéket. Ez arra is jó – mondhatnánk némi ünnepontó cinizmussal –, hogy eltakarják a tatarozásra szoruló házakat, feledtessék a kátyúkat, az állandósult közlekedési dugókat.

Egy üzlet díszítése, vagy ha még létezik ilyen valahol, kirakata csábesszköz, a forgalomnövelés eszköze. Hogy mennyire esztétikus a képe, az elsősorban a tulajdonos ízlésétől függ. Már a 19. század végén megjelennek Európában az első áruházi kirakatok mint a vevőcsábítás fontos eszközei. A kívülről zárt doboznak tűnő plázák és hipermarketek azonban gyakorlatilag megszűntették, itt az áruhalom vonz, a maga felpúpozott valójában.

Impulz vásárlásnak hívják a szakemberek, amikor semmi szükségünk egy tárgyra, de megvesszük, hogy jobban érezzük magunkat. (Ártalmatlanabb függőség, mint a kábítószer, jóllehet ez se olcsó.)

Történelmi szünetek

Mindez igaz a karácsonyi díszekre is. Sok családban a pincében, a garázsban tartják a szokásos évi dekorációs kellékeket, a húsvéti papírmásé nyusziától a színes, fényes gömbökig és koszorúig, mások a szekrény tetején lévő dobozokban. E téren is kialakult mára a divat – egyik évben ez a nyerő árnyalat, a következőben egy másik, bronz után jön a lila, aztán visszatér a hófehér. Hogy minden évben újat vásárolj! No meg, más stílust kíván egy minimál stílusú garzon, mint egy külső

kerületi csicsás, többszintes palota. Egyes villák lassan olyan fénylő-pulzáló giccs-halmazzá válnak, mint az amerikai családi filmekben látottak.

A jólét – amely persze mindig viszonylagos – idején talán fölösnek tűnik nosztalgizálni a boldogság, az öröm és a tárgyak birtoklása kapcsolatán, de e téma írása közben került a kezembe egy kölcsönkötet, amelyben az alábbi idézetet olvastam, még a II. világháború előtti évekről. (A békeidők lehet, hogy békések voltak, de korántsem egyformán boldogok és bőségesek mindenki számára): „*Honnét, honnét nem, az uram összeszedett vagy hat-nyolc fenyőgallyat, egy fára rádrótozta a fenyőgallyakat, még a végén én is azt hittem, hogy igazi karácsonyfa. Annak előtte való napokban olyan magamfőzte szaloncukrot csináltam, selyempapírt vettem, megvagdosztam a szélit, belecso-magoltam a cukrot, s úgy tettem a fára. Megaranyoztam a diót, legyen aranydíó is, hozott az uram mogyorót, piros almát, azokat is fölaggattuk a fára, ilyen volt az akkori karácsonyfa. Egyszerű viaszgyertyát aggattunk reája, csillagszóró eszünkbe se jutott.*”

Aztán jöttek a háborús karácsonyok, amelyekről külön regényt lehetne írni. Több fővárosi család fájára kerültek fel olyan sztaniolcsikok, melyeket az angol-szász bombázók dobtak le korábban. A jó minőségű ejtőernyő-selyemből ünnepi blúzokat varrtak ügyes kezű asszonyok a pincék mélyén.

Az éjféλι misét az egyház rendeletére már délután megtartották, s a karácsonyi látogatások helyett az ünneplők telefonon hívták fel rokonaikat, barátaikat. Egye-

családokban a seprűnyélbe fűrt lyukakba illesztettek erdőben szedett fenyőágakat az apák, és beleállították egy súllyal rögzített vödörbe, pattogatott kukoricából, csipkebogyókból fűzött láncokkal díszítették. Másutt a fikuszt díszítették fel. Akkor ez is megtette.

A háborús években természetesen a fényfüzereket el kellett felejteni, hiszen első-tétítés járta, a szobákban sem volt szabad gyertyát gyújtani, meg spórolni is kellett vele, gyakran elment az áram.

Fenyőünnepől a fénypremierig

A parlamenti, illetve a parlament előtti fényő felállításának és feldíszítésének ötlete – talán ezt kevesen tudják – az ötvenes évek elején született meg, amikor Rákosi orosz mintára fenyőünnepé kiáltotta ki a karácsonyt. Hogy megfossa vallásos jellegétől, bevitte az országházba, megteremtve a sajátos úttörőkarácsony fogalmát. A parlamenti ünnepséggé hagyománya máig megmaradt. Az ötvenes évek első felében a Corvin áruház hópehelyszerű fényekkel hívogatta a vásárlót, ahogy azt régi fotókon látni.

1956 karácsonya néma volt és rideg. A szaloncukrok megint otthon készültek, mint a háború idején. Volt ahol csomagolás nélkül mérték ki, kilóra.

Ma már szinte mindegyik kerület és hazai város büszkélkedhet a főterén óriási fényővel és karácsonyi, sok helyütt jótékonysági vásárokkal, kulturális és néprajzi programokkal.

A forralt bor méregdrága, a lángos ezer forint – de a külföldi turistát ez nem zavarja, neki olcsó. Az árusok mentsége, hogy a területbérleti díj se kevés.

Az adventi készülődés a szállodákban is verseny: szinte mindegyik halljában megcsodálhatunk egy (mű)fényőt, valamint a különtermekben művészeti szintű dekorációkat. Az egyik Blaha Lujza téri szálloda szeptemberben hívogatott karácsonyi partira, feldíszített asztalokkal, csillagszóróval. A vállalati rendezvényszervezők ugyanis már ekkor eldöntik, hol fognak az alkalmazottak ünnepelni, és lefoglalják a termet.

Az adventi koszorúval kezdődik

Az ötszillagos hotelek ma már külön partit rendeznek az ünnepi fények bekapcsolása alkalmából. A Four Seasons kezdte ezt a hagyományt, de ma már több helyütt bevezették, legutóbb a Sofitel meghívottai koccintottak az ünnepi dekoráció premierjén, a fények felkapcsolásán. Ezek a karácsonyi fényárba öltöztetett magas épületek természetesen nem csupán az ott lakó vendégeket gyönyörködtetik, hanem meghatározzák a budapesti belváros képét is.

A rendszerváltás óta – a fogyasztói társadalom eluralkodásával, a nyugati példák olykor fölös majmolásával (lásd Halloween és Valentin-nap) a multinacionális vállalatok beözönlésével – elkerülhetetlenné vált (legalábbis úgy tűnik) a 40 fokos karácsonyi láz. Nincs olyan iroda, múzeum, kórház, börtön, temető, iskola, ahol ne éreznék ennek a (túl)hangsúlyozását.

Az adventi koszorúval kezdődik, amelynek házi barkácsolását és a gyertyák időbeni meggyújtását a tömegkommunikációs eszközök szinte kikényszerítik, majd következik az ajándék- és mécses-vásárlási őrület, no meg a magas szintű csomagolási műhelymunka és a fadíszítés.

Hajcihő, szeretet és ajándék

Lehetne persze most azon nosztalgizálni, hogy 35–40 éve sem volt kisebb a szeretet, csak kisebb a hajcihő, és kevesebb az ajándék, csak éppen ennek nincs értelme. Ma már nem azt kérdezik a gyerektől sok családban, hogy mit kérsz karácsonyra, hanem hogy miket – egy egész listából választ a gyerkőc, mint ahogy a menyasszony pipálja ki a nászajándékokat. Egy piros almába szűrt kis fehér gyertya, pár szem dió, néhány fenyőág is ugyanolyan szép és kifejező lehet, mint a legdrágább csillogó-villogó gömb és égőcsoda. Ezt megmagyarázni és elhitetni azonban „viszszafelé” szinte lehetetlen.

Így vagyunk a fényekkel is. Egy idő után már nem lehet kevesebbet felkapcsolni, sötétnek tűnne a város a tavalyihoz képest... ●

A színek varázslója

Fényi Tibor

Szerencsés csillagzat alatt született százötven éve, 1865. december 26-án Roth Zsigmond és Duller Mária negyedik gyermeke, Miksa. Házait Ybl Miklós építette, hamarosan megválasztották céhmesternek is. Óriási előrelépés volt ez, hiszen amikor apjával, Sámuellel, a zsidók szabad letelepedését, kereskedelmi és gyáralapítási jogát biztosító 1840. évi XXIX. törvénycikk hatályba lépése után Szendrőről Pestre költöztek, a pesti üvegescéh évekig díjat fizetett a városi zsandároknak, hogy időnként zárják tömlöcbe a „zsidó kontárt”, áruját törjék össze, és feleségét pofozzák fel. Igaz, a Helytartótanács két-három nap után mindig elrendelte Roth Samu szabadon bocsátását, de több mint másfél évtized kellett, hogy a céhnek lehessenek zsidó tagjai, köztük Roth Zsigmond, akit hamarosan Ferenc József „Legfelsőbb elismerésben” is részesít a régi, az Andrássy úti Műcsarnok színes üveglakainak elkészítéséért.

Róth Miksa (Székely Aladár fotója)

Az „üvegfestőgyáros” munkatársai 1900-ban, a Kender utca 24. szám alatti műhely udvarán

Az 1873-as nagy krach – a monarchia gazdaságát romba döntő válság – az üveges iparral együtt – Miksa apját, a céhmestert, Roth Zsigmondot is csődbe vitte. A vagyonbukott családnál rendszeressé váltak a végrehajtások, árverezések. Utcára csak azért nem kerültek, mert a Zsidó Fiúárvaház két szobát adott nekik a Hold utca 4-ben. Máriának, Zsigmond feleségének „a kilátástalan helyzetben elméje megbomlott”, a család széthullott. Helén lányuk Amerikába ment, Kálmán fiuk elszökött otthonról és vándorszínésznek állt, Miksa közben tanévenként 100–200 napot is hiányzott az iskolából. Utóbb ő is külföldre ment két évre. Aligha engedhette meg persze magának, hogy a kor szokásai szerint München, Róma vagy Párizs festőiskoláiban tanuljon, még ha járt is ezekben a városokban. Autodidaktaként templomok, régi paloták festett ablakait

nézegette, motívumokat rajzolt, s közben dolgozhatott is egy-egy üvegfestőnél. Leghosszabb ideig Németországban, ahol nem sokkal korábban fejezték be a kölni Dóm 1560-ban félbehagyott építését s „rehabilitálták” az addig barbárnak tartott gótikát.

Miksa a gótika bűvöletében tért haza, s mivel apja helyzete lassan konszolidálódott (ő volt a Nyugati pályaudvar, a Vasudvar és a Nemzeti Színház üvegese) vele kezdett dolgozni. Üvegfestést és edzést készített a Bobula-palotának, az 1885-ös Országos kiállításon pedig „Kratzmann után a legtöbbet Roth Zsigmond és Miksa műterme állított ki” –, ahogy az Építési Ipar írja. De alig pár héttel a reményteli újrakezdés után Zsigmond elhunyt, s a 19 éves fiúnak döntenie kellett: Márta nővérével viszi-e tovább a biztonságot ígérő üvegkereskedést, vagy vállalva a bizonytalanságot, marad az üvegfestészetnél? A temetést követően

még elment Ökrös Bálint közjegyzőhöz, hogy aláírási címmintát adjon, mint a Róth és társakereskedelmi cég ügyvezetője, de másnap már nem fizette be a közzétételi díjat, inkább Tauszig Márkossal festett üveget a Dohány utca 10-ben, majd a Síp utca 10-ben megnyitotta „Róth Miksa üvegfestész” műtermét.

Mesterek és sikerek

Se a megrendelések, se a sikerek nem jöttek könnyen. Jegyzetfüzetéből tudjuk, hogy főleg kávéházakba (Marocco, Weingruber, Holstein H. Sport) készített maratott vagy színes díszüvegezést. Egyházi megrendelést csupán egyet kapott, „Lyka Miklós görög temploma” számára készített üvegeképet. Az állami megbízásokat rendre az évi 5000 forintos minisztériumi apanázzsal ellátott Kratzmann-féle Országos Üvegfestészeti Intézet nyerte el előle. Még fél évszázad-

Bethlen Gábor tudósai körében. Marosvásárhelyi Kultúrpalota. 1913.

dal később írt könyvének sorain is átsüt a csalódás, hogy a Mátyás templom ablakait nem ő festhette meg.

Kárpótolta azonban, hogy *Steindl Imre* (1839–1902), a gótika legelkötelezettebb hazai híve és ismerője a Vas megyei Máriafalva gótikus templomába tőle rendelt ablakokat. A találkozás meghatározó jelentőségű volt Róth számára, Steindl az építészettörténeti tanszék professzora tanítványává fogadta: „*Alig voltam 22 éves, a mindennapi megélhetés súlyos gondjainal küszködve (amikor Steindl – F. T.) a tanító-mester jóságos lelkével (...) órákat töltött el velem tanszékének könyvtárában, hogy a középkori üvegfestészet remekeit velem megismertette, azokból tanuljak és okuljak.*” Talán nem tévedés azt mondani, hogy Róth eddig szerette a gótikát, de ettől fogva ismerte és értette is. Steindl segítségével talált rá a kora-középkor szelleméből merítő munkásságának sarokpontjaira, életművét erre alapozta. A mester is meg lehetett elégedve tanítványával, hiszen később szinte minden munkájába bevonta: tőle rendelt ablakokat Vajdahunyad királyi vadászkastélyába, segítette, hogy Róth kapja meg a kassai dóm üvegrestaurálási munkáit és ő festhessen ablakokat a szomszédos Szent Mihály kápolnába, vele dolgoztatott a belvárosi plébániatemplom restaurálásakor, az erzsébetvárosi Szent Erzsébet templom

A Nemzeti Bank lépcsőház díszablaksora 1915.

Róth Miksa: Felkelő nap (mozaik, 1900)

építések, végül a Parlamentben is. Igaz, a dunaparti gótikus palotát „a hely világi jellege és fokozott megvilágítás igénye miatt” groteszk elemekből álló reneszánsz hatású ablakokkal díszítették.

Visszaemlékezéseiben még egy építést nevez meg, mint akitől sokat tanult. *Petschacher Gusztáv* (1844–1890) „szintén felkarolt és a nekem juttatott megbízásával további munkásságra buzdított. De nemcsak buzdított, hanem oktatott is. Igen sokat tanultam tőle.” *Petschacher* ekkoriban a Sugár (ma *Andrássy*) utat építette, ahová rövid idő alatt tíz házat tervezett. Csaknem mindegyiket *Róth* díszítette, bár ezek közül több igen korán elpusztult, például az egykori *Terézvárosi Kaszinó* (*Andrássy* út 39.) ablakai: a *Párisi Nagyáruház* 1912 körüli kialakításakor.

Petschacher hatására *Róth* nem a firenzei, hanem a genovai reneszánszhoz került közelebb. Korai és sikeres műve volt *Freund Vilmos* (1846–1922) *Körúti gőzfürdőjéhez* (a *Király utca sarkán*) készített üvegmenyezete, *Czigler Győző* (1850–1905) *Saxlehner palotájának* lépcsőházába festett öt színes hálómintás ablaka és az első emeleti lakás nagyobb üvegfestménye. Növekvő elfogadottságát bizonyítja, hogy a *Lipótvárosi bazilika* oldalkápolnájába kilenc ablakot rendeltek tőle. A neoreneszánsz-neobarokk térben „megkísértem a színek helyett a rajzzal hatni (...) a középső medallionokat, melyekre egy-egy életnagyságú fej van festve, csupán szépia tónusban kezeltem” – írja visszaemlékezéseiben. A szépia egyhangúságát ragyogó színekből álló, aprólékosan megfestett gyümölcsöket ábrázoló bordűrrel oldotta, sikeresen. Sajnos ma már csak a bordűrök egyes részei láthatóak, a középső elemeket a hetvenes években *Pituk József* (1906–1991) által festett, magyar szenteket ábrázoló ablakokra cserélték. A bazilika oldalkápolnáiban 2003-ban, állítólagos *Róth* tervek alapján felállított ablakoknak pedig a zavaros magyarázatok ellenére semmi közük nincs *Róth* Miksához.

Mindig új utakon

Róth historizáló korszakát a millenniumi kiállítás koronázta meg. A *Történelmi főcsoport* (Mezőgazdasági Múzeum) épülete mellett a király pihenőszobájába is ő festett ablakokat. Korabeli tudósítás szerint „a királyszobákat meglekintve ő császári Felsőge különös tetszését nyerték meg az üvegfestmények, melyek *Róth* Miksa műtermében készültek (...) 'Nagyon szép munka' szólta a király. *Róth* Miksának remek munkái a kíséret tagjainak is rendkívül tetszetek.”

Róth Miksa műhelye a Nefelejcs utca 26-ban (1912 körül)

Míndez számtalan megrendeléshez, valamint Ferenc József-rendhez juttatta. Emellett életre szóló barátságot kötött *Alpár Ignáccal* (1855–1928), aki később az általa tervezett pénzpaloták sorába rendelt tőle szecessziós stílusú ablakokat.

A Monarchiában Róth volt az első, aki felfedezte a Tiffany üvegben rejlő lehetőségeket. Míg legtöbbször (köztük maga Tiffany) többnyire apró, ékkőszerű darabokban alkalmazták az opalizáló üveget, Róth nagyméretű, csaknem nonfiguratív paneleket készített a márványos, színjátszó táblákból. Miután ezekért elnyerte az Iparművészeti Állami Aranyérmét, példátlanul divatosá vált: paloták, bérházak, bankok és polgári otthonok százaiba rendeltek tőle szecessziós ablakot. Volt olyan év, amikor üvegfestészete több mint kétszáz számlát állított ki, amik között az (Osztrák-) Magyar Nemzeti Bank vagy a Zeneakadémia csak egy-egy tétel volt. Ettől fogva a telefontkönyvben „*Róth Miksa üvegfestőgyáros*” hívószáma szerepelt.

Nehéz lehetett ezután megtalálni a továbblépést, ám neki sikerült. Először idehaza is „meghonosította” a mozaikkészítés művészetét. Majd pedig, vállalva a külföldi megmértetéseket, állandó résztvevője lett nemzetközi és világhiállításoknak, míg azt nem kérték tőle, hogy inkább a zsűriben vállaljon szerepet...

Először mozaik munkája 1899-ben készült el *Lechner Ödön* (1895–1914) kőbányai templomába, ahová a festett ablakokat is a Róth műhely szállította. Később Lechner kérésére a Hold utcai Postatakarékhöz megoldotta a „szabadkontúrú mozaik készítés” technikai problémáját, amit szabadalmaztatott, és számos külföldi megrendelés mellett elnyerte érte az olasz király kitüntetését. Ugyancsak mozaikjaival nyerte el a St. Louis-i világhiállítás nagydíját, Mexico Cityben pedig a Teatro Nacionalba *Maróti Gézával* (1875–1941) készített 160 négyzetméteres, nyolc múzsát ábrázoló üvegekupolát, s a színpadnyílás köré *Körösfői Kriesch Aladár* (1863–1920) terve alapján készült mozaikot. Itthon a Kossuth majd a Deák mauzóleumon kívül a Török bankház homlokzatán, a Zeneakadémián, a Gresham palotán, a Fiumei úti temető árkádsorán és a pannonhalmi apátság templom homlokzatán láthatóak nagyméretű alkotásai. S akkor még nem említettük a marosvásárhelyi Kultúrpalotát, a szabadkai Városházát, zsinagógát vagy a Velencei Biennálé magyar pavilonját.

Néma végrendelet

A példátlan sikerszeriának az első világháború vetett véget. A megrendelések elmaradtak, munkatársait behívták katonának, családja pedig elvesztette hadikölcsönbe

fektetett vagyonát. Trianon után sorra érkeztek a hírek, hol Erdélyben, hol a Felvidéken pusztították el magyar szenteket, történelmi személyiségeket ábrázoló ablakait. Pár év után Klebelsberg Kunónak köszönhetően még kapott egy-egy megrendelést: díszítőfestést, emléklak-készítést. Jelentős munkája már csupán kettő volt: az Országos Levéltár épületének belsőépítészeti tervezése és a Lehel téri templom ablakainak megfestése. Itt összegezte üvegfestő életművét s a nagy rózsablakot nézve megérthetjük, hogy miért mondta róla *Zsolnay Vilmos*, hogy „közülünk a színek varázslója te vagy!”

Amikor megjelent „a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról”-szóló 1939. évi IV. törvény, azt mondta „*eddig tartott az út, amit nagyapáink előtt a XXIX-es törvény cikk nyitott. 39 után a mi utunk már nem vezet sehová.*” Felszámolta műhelyét, végrendeletet készített, s tíz sűrűn teleírt oldalon felsorolta „fontosabb” műveit. Még megérte, hogy sárga csillag viselésére kötelezték, s azt is, hogy Budapestet bombázva sorra pusztultak el alkotásai. Amikor megtudta, hogy unokaöccse, *Elek Artúr* (1876–1944) inkább öngyilkos lett, minthogy 68 évesen munkaszolgálatba vonuljon, ágyának esett. Nem evett és nem beszélt többé. 1944. június 14-én halt meg 79 éves korában. ●

A Magyar Nemzeti Bank kettős ezüstérme kibocsátásával emlékezett meg arról, hogy éppen 110 éve készült el az Osztrák-Magyar Nemzeti Bank *Alpár Ignác* tervezte épülete, ahová a 150 éve született Róth Miksa festett ablakokat. A díszlépcsőház, a folyosóké, a fontosabb irodák szinte sértetlenül vészték át a hosszú évtizedeket. Nem mondható ez el a díszlépcsőház félelemeti fordulójának üvegfestményéről, amely a könyvelést és a felelős gazdálkodást allegorizálta. Az archív fotónkon (lásd a hátsó borítót) bemutatott rajz azonban megmaradt. Magát az üvegeképet valószínűleg a szocializmus korszakában, az egykori pénztárcsarnok átépítéskor vehették ki eredeti helyéről, s szállították ismeretlen helyre. Az se zárható ki, hogy ma is megvan valahol a banképület valamely rejtett zugában, elvégre ebből az intézményből, ahol az ország aranytartalékát őrizték és őrzik, nem lehetett egyszerűen kivinni valamit... A terrajz, amit itt bemutatunk, a közelmúltban került a Róth Miksa Emlékház gyűjteményébe, Gyermekek Lászlónak, a híres műhely egykori vezetőjének az Egyesült Államokban élő unokái adományaként.

Cipruslombok Júliáért

Buza Péter

Néhány héttel az után, hogy Tóthék című írásom júliusi számunkban megjelent, a család megtalálta azt az elveszettnek hitt szerelmeslevelet, amelyről ugyan volt tudomásuk, de amely az élethez tartozó halálok, költözések során elkallódott. Dr. Tóth András unokaöccse, Bálint fedezte fel végül egy régóta lezárt bőrönd mélyén, más, ugyancsak Tóth József és Szendrey Júlia személyéhez köthető dokumentumokkal együtt. Többek között a férfinak egy szerelmes versét, Júlia több autográf kéziratát, egy négysorosát meg egy versét (G. I. emlékkönyvébe, Attila fiamhoz), amelyekről az irodalomtörténetnek eddig nem volt tudomása. Tóth József költeményének dátuma pedig azt leplezi le, hogy kapcsolata Horvát Árpád feleségével, Petőfi özvegyével nem egy, hanem már három esztendeje tartott, amikor az asszonyt elragadta a gyilkos kór.

Sarkadról a Zerge utcába

Az, hogy Júlia egészen a házasság gondolatáig eljutott Tóth Józseffel kiépült kapcsolatában, de a férfi – az erre vonatkozó sokkal későbbi, 1930-ban megjelent, addig egyetlen publikáció, *Dernői Kocsis László* Szendrey Júlia című kötete szerint – szánkozva fogadta a haldokló kívánságát, félmondatokban lappangva meg-megkísérti

Júlia életrajzíróit. Meg azokat, akik (*Krúdy Gyulától Herczeg Ferencig*) regényben, színpadon, novellában feldolgozták az asszony Petőfi utáni szerencsétlen életének fordulatait. Dernőinek (és *Mikes Lajosnak*) birtokában volt ugyanis, s nyilvánosságra is hozták Júlia élete utolsó heteiben édesapjához, Szendrey Lőrinchez írott segélykérő

levelét, amelyben megfogalmazza a maga érzéseit. Igaz, nem a szerelmét: háláját a férfi iránt. Aki nyomorult helyzetében kintartóan ápolja, nagy bajában az egyetlen támasza (akkor már bő egy éve külön lakik a családjától, férjétől, gyermekeitől).

Életét az enyémhez köthesse

„...fizetett cselédek martaléka vagyok, kik csak azért maradnak mellettem, hogy felhasználhassák tehetetlenségemet. Lophasanak, zsarolhassanak, s a mellett átkoznak és káromolnak, s csak halálotat lesik, hogy végkép kirabolhassanak. (...) De miután ezen semmiképen segíteni nem lehet (...) nem tartozom-e a legnagyobb hálával és elismeréssel azon embernek, ki e keserves helyzetemben, ily kínos és utálatos betegség mellett a legnagyobb kitartással, lankadatlan szolgálatkészséggel, önkényt, minden kötelezettség nélkül ápol és viselte gondomat, a mennyire csak tőle telt, és hogy egyszerűen mindent kimondjak, csak azt óhajtja jutalmul, hogy életét az enyémhez köthesse. (...) hogy ez után nem lopva és nem titokban, de nyíltan és joggal ápolhasson és lehessen könnyebbésemre szerencsétlen helyzetemben. (...) De hogy ez megtörténhessen, szükséges volna vallást változtatnom (...) szent meggyőződés, hogy kedvesebb leend az isten előtt, ha mint kálvinista hálával dicsőítem szent nevét, mint ha örökké (...) a tagadásig hitetlenül, úgy miként eddig, katolikus létemre, töltöttem szerencsétlen, ezerszer elátkozott életemet.” És hozzáteszi: eddig „panaszaimmal nem terheltem (...) csak akkor szántam rá magam (...) mikor már csak az forgott kérdésben, hogy még hátralévő néhány napomat (...) békében tölthessem, távol attól, ki a láncot, a mely hozzá fűzött, immár elviselhetetlenné tette.” Hogy ez a címzetthez soha el nem jutott, kétségbeesett üzenet fennmaradt, az egyébként szintén Tóth Józsefnek köszönhető: Júlia halála napján, szerelmének más személyes tárgyaival együtt hazavitte. S hogy nem kallódott el, az meg a vak véletlennek és egy 1924-ben kezdődött eseménysornak. Ennek során Júlia „levelesládája” Mikes birtokába jutott, hogy végül elárverezzék, s a java – ez a dokumentum is – kivételes szerencsére közgyűjteménybe kerüljön (BUDAPEST 2015/7. Tóthék).

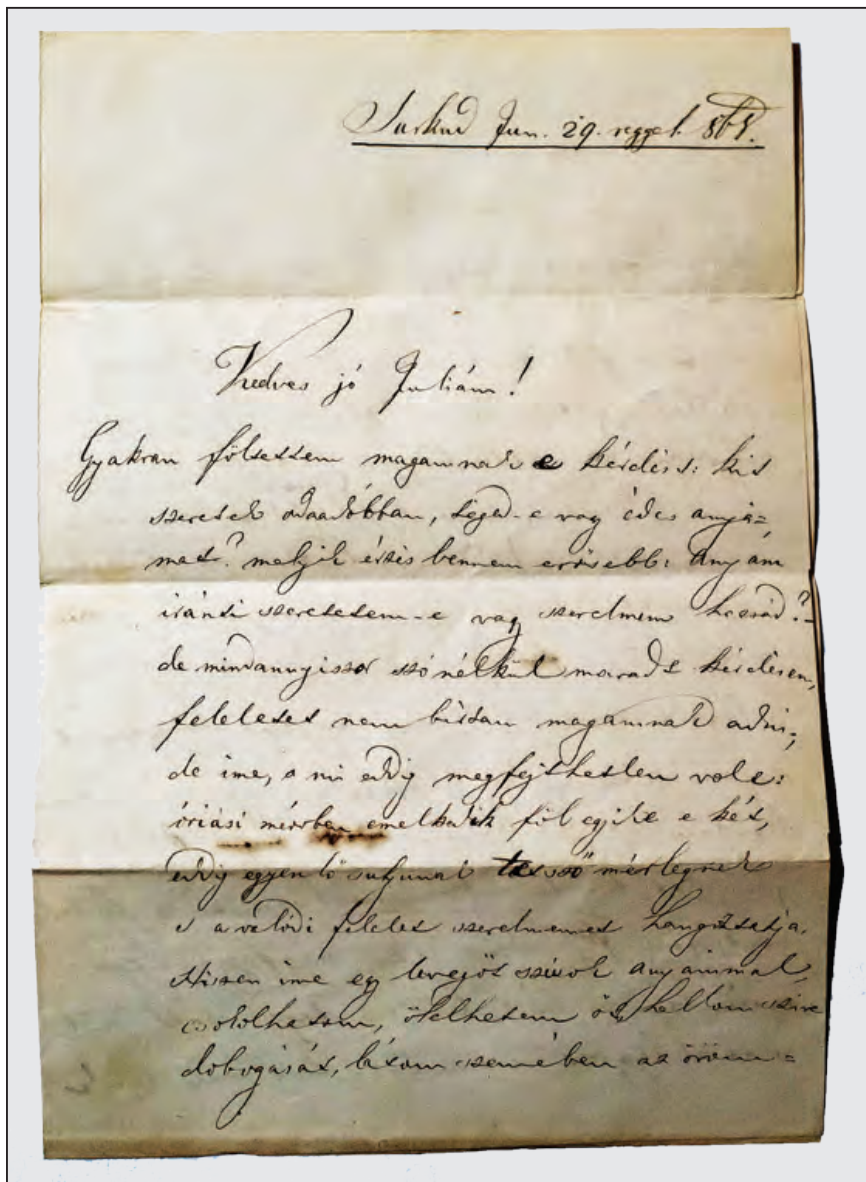
Szendrey Júlia 1850-ben ment hozzá *Horvát Árpád*hoz. Szült neki 1851 és 1859 között három, felnőtt kort megélt gyermeket, de – amiről még legszűkebb családja, imádott leánytestvére, *Marika (Gyulai Pálné)* sem tudott – a kezdet kezdetétől undorí-

totta férje, az egyetemi tanár úr (talán) féktelen szexuális étvágya, s az, hogy Horvát szívesen tartott fenn alkalmi kapcsolatot fiatal nőkkel (BUDAPEST 2015/6. Horvát és a szex). Hogy aztán azért-e, mert feleségétől nem kapta meg, amit keresett, sőt követelt, vagy mert valóban túlzásba vitte házon kívüli kalandjait, vélhetően akkor sem tudnánk eldönteni, ha kortársaik, sőt közeli ismerőseik lennének. A tény azonban tény: boldogtalan volt ez a házasság. A gyáva férfi című autográf kéziratröredék (Mikes szerint Juliának ez az írása az 1850-es évek végén született) e tekintetben félreérthetetlen: „Ha a természet legmegvetésreméltóbb salakját akarod látni, nézz egy gyáva férfit. (...) Ha nyálkás, hideg kígyó csúsznék el lábam fölött, ha egyszerre undok varangybéka meresztené rám kiüülte szemeit, nem költene bennem oly utálatot, undort, mint egy erőtelen, gyáva férfi csókja vagy csak érintése. (...) Férfi, (...) kit egy czézés nő felhívó tekintete elcsábíthat, kinek lelke megengedi őt olly viszonyokba lépni, mellynek gyalázatos terhe alatt nyöszörög (...) mellyet nincs bátorsága nyíltan kivallani, és nincs bátorsága ellene szegülni s jármát nyakáról levetni.” Sorokat, címeket idézve a versei is erről a kilátástalan helyzetéről üzennek: „Forró lánggal égni / Aztán elhamvadni / Boldog szerelemtől! ... / Miért kell jéggé fagyonom / Élet hidegétől! (1856), „nincs menekvés míg a földben nem pihenünk” (1854) „Jőj el minél előbb, ősz pusztító szele / Jőjön az enyészet hideg lehellete” (1856), „Nem élet ez, nem, kinzőbb a halálnál” (1856) „Csak már vége lenne / Egyre azt kívánom” (1856). És felfohászodik fentebb

idézett utolsó üzenetében is, megindokolva Szendrey Ignácnak, reménykedik apja őt támogató válaszában, mert már eddig is bizonnal másként gondolkozott volna, ha „csak fogalma volna kedves jó Atyámnak mindarról, a mit én kezdettől fogva Árpád mellett szenvedtem.”

Lappangott száznegyvenhat évig

A Tóth József családjának ma élő generációjánál, Bálint nevű ükunokájánál előkerült szerelmeslevél dátuma 1868. június 29. Júlia már halálos beteg – noha apjának szánt, idézett üzenetében nem gondolja feltétlenül, hogy közel a vég (tíz hete volt még hátra). Szülei otthonából, Sarkadról írta a férfi (feladóként hugát, Tóth Emiliát jelölve meg) a Zerge utca 13. számú ház 14. számú lakását címezve Szendrey Juliának (s nem Horvát Árpádnénak!): Kedves Jó Juliám! Gyakran föltettem magamnak e

... még két oldalon folytatódik a vallomás

kérdést: kit szeretek odaadobban, téged-e vagy édes anyámat? melyik érzés bennem erősebb: Anyám iránti szeretetem-e vagy szerelmem hozzád? de mindannyiszor szó nélkül maradt kérdésem, feleletet nem bírtam magamnak adni, de íme, a mi addig megfajthatatlan volt, óriási mérvben emelkedik föl egyike e két, eddig egyenlő súlynak tetsző mérlegnek s a valódi felelet szerelmemet hangoztatja. Hiszen íme egy levegőt szívok anyámmal, csókolhatom, ölelhetem őt, hallom szíve dobogását, látom szemében az öröm könnyűit s még is még is mindenütt, mindenben és mindenkor csak reád gondolok. Reád egyetlenem a földkerekségen! Nem bír ajkamra szállni egyetlen mosoly, elnyomja azt még csírájában ama rettentő gondolat: hogy van vajon az én kedvesem, az én boldogtalan szenvedő

dó szerelmem, az én egyetlen Juliám, - téged, a te fájdalmas vonásaid látom anyám könnyüiben előttem megjeleni, - szenvedő hangodat hallom s bágyadt szemeidet látom anyám hangján át, anyám szemén át – ölelésem nem bír átmelegülni, ha jó anyám keblére ölel, a gondolat, hogy te talán most szenvedsz fájdalmat, nagy fájdalmakat, megfagyasztja ereimben a vért, lelkem téged száll körül s az elfagyott merev test van csak itt, mely elfásulva látja, hallja a mondásokat, melyek máskor dühös tigrissé tettek volna.

Oh hogy az emberek nem követik mindig azt, mit lelkök sugallata diktál nekik. Miért-miért hagyta el téged csak egy percre is? De megyek, repülök hozzád szenvedő jó szerelmem, egyetlen jó Juliám, mert én nekem nem való a lég sem, mely a te kö-

Ők ketten az 1860-as években

rödön kívül esik, nem való az élet, melyet nélküled, távol tőled elgyötör, veled, melletted és éretted élni ez az én hivatásom, –ezen kívül és e nélkül én a legnyomortabb vagyok a görbehátú kis féregnél, melyet elsodor a forgószél s már a másik percben megfojtva, megsemmisítve dobja le valami kopár földre.

Te vagy nekem életem, vérem, egészségem, gondolkodásom, testvérem, anyám, barátom – nálad nélkül csak az örültség sötét réme az én kísérom.

Mert itt, minden mit látok, mit hallok, csak a rettentő kísértetet tünteti elém.

Szerdán reggel indulok s még szerdán este pár percre látni foglak téged, ki nekem egyedül mindenem vagy

Joska

= u. i. Légy nyugodt: egy hang, egy szó sem jött ajkamra, egy tekintet egy tett sem volt olyan a melyben megfeledeztem volna (olvashatatlan szó – B. P.) terólad s magamról.

Dernői Kocsis és Mikes úgy gondolják, Gyulai Pál (vagy Petőfi Zoltán) fogadta meg Júlia mellé a Zerge utcába Tóthot, aki sok éven át főrangú családoknál nevelősködött. Legkorábban 1867 nyár végén alkalmazhatták (Petőfi özvegye 1867 nyarának közepén költözött el a családjától). Mint Dernői Kocsis írja (és mások is utalnak rá), fizetésre-jövedelemre szorult a fiatalember, éppen nem nevelt báró vagy gróf-fiakat. Az azonban a helyzet, hogy a kiegyezési kormányzat felállításakor, 1867-ben volt már állami állása. A Földműves, ipar és kereskedelmi minisztérium postai ügyosztályának számvevőségén dolgozott számtisztként (a kiadásokat, bevételeket rögzíti, ma könyvelőnek mondanánk). Hogy hivatali karrierjének további állomásait is rögzítsük (a család és Tóth korábbi életrajzírói erről nem tudnak), az 1870-es évek legelejétől 1875-ig a szintén ehhez a minisztériumhoz tartozó Országos Magyar Statisztikai Hivatalban dolgozik, itt

is számtisztként, majd 1876-tól megtalálja igazi életpályáját: előbb Sopron, majd Pest megyében lesz tanfelügyelő, dicséretes sikerrel, nyugdíjazásáig.

1867-ben Júlia harmincnyolc, József huszonnyolc éves. Talán a méhnyakrák első tünetei voltak, amelyek 1866 végén jelentkeznek, sok szenvedést okozva Juliánál. Fia, Attila, 1866 decemberében írja levelében Zoltánnak Szegedre: „szegény mama mintegy öt napig fekiúdt”. A nemi érintkezéssel terjedő vírus okozta méhnyakrák tünetei megjelenésük után egy-másfél évvel kezdődnek és hatalmasodnak a halálig. Ezzel szemben Dernői Kocsis könyvének szövegéből több mint tíz éves, lassú lefolyású, végzetes folyamat rajzolódik ki. Dernői Kocsis szerint Júlia Árpád születése után, 1856-ban fordult először Walla doktorhoz (Walla Ferenchez, a Rókus kórház szülész-sebészorvosához), hogy „bizonyos tünetek felől” kikérje a véleményét.

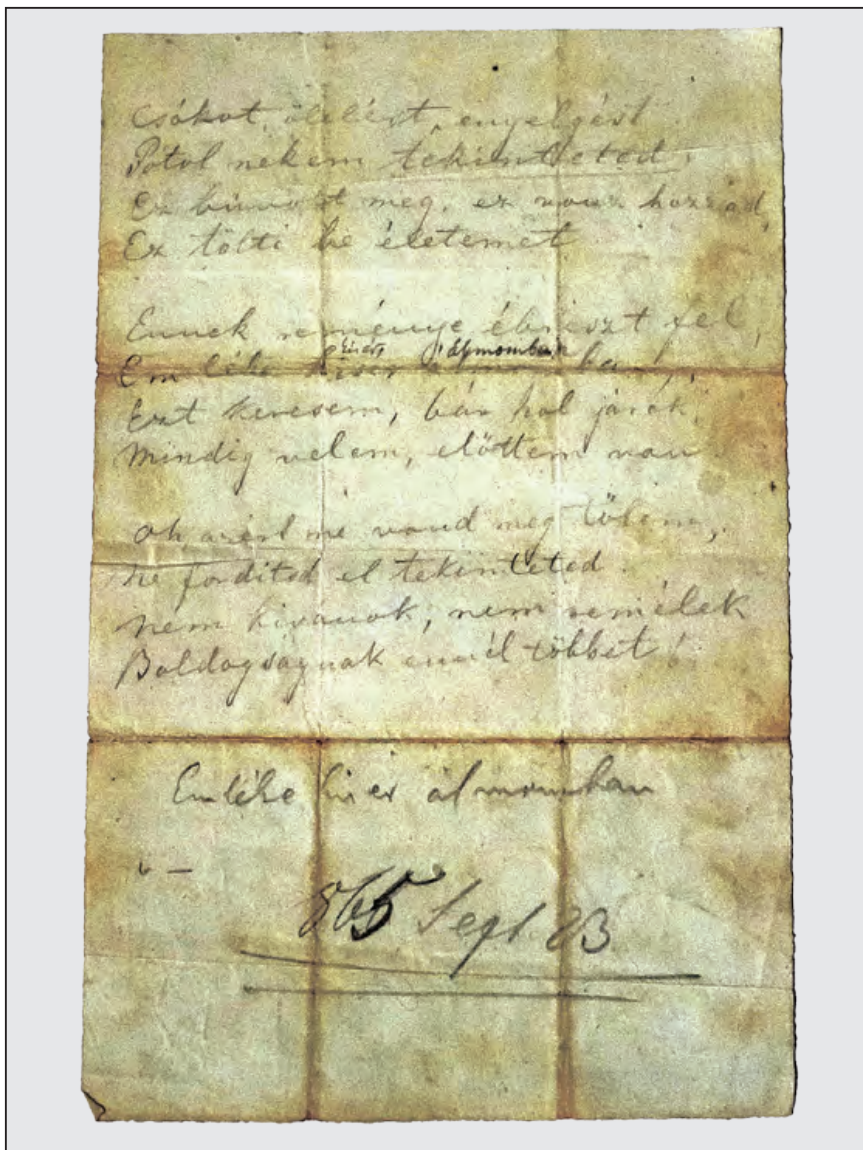
Semmi jelét nem látni a szerző szövegéből annak, hogy hiteles orvosi adatbázisokban kutatott, s így jutott volna ehhez az adathoz. Másutt viszont utal arra, hogy találkozott a Horvát család az 1930-as években még élő egyetlen gyermekével, Horvát Ilonával (Machek Gusztávné), Szendrey Júlia leányával. Tőle hallotta a nevet meg a tíz éven át tartó panaszokra vonatkozó információkat. De az is könnyen elképzelhető, hogy Walla valami más, a szüléssel összefüggő betegséget diagnosztizált, ami később krónikusnak bizonyult. És azért próbálta eltiltani egyre határozottabban az urától Júliát – mint ez Júlia utolsó, a férjének írt szemrehányó leveléből ismert vagy inkább kikövetkeztethető. (Szövegét Dernői Kocsis közli). De a méhnyakrákhoz – amibe az asszony belehalt – ezeknek a panaszoknak és viszonyoknak nincsen semmi köze.

Bennünk felosztott istenség

Tóth Bálint leányfalui nyaralójában, egy lezárva lomosított bőrönd aljában találta meg az ükunoka – és így én is – annak a szerelmes versnek a piszkozatát is, amelyet Tóth József 1865-ben írt Horvát Árpádnénak.

Ne érintse ajkad soha / Soha az én ajkamat / Ne halljam egy sohajtásod / Ne egy édes, nyájas szavad. // Ne nyugodjék kezed soha / Soha az én kezeimben / Sötét fürteidnek soha / Egy szálát se érinthessem! // Légy a másé hisz én soha / A tiéd már nem lehetnék / Az én napom hanyatlóban [alatta: Én síromba beleléptem] / Reád hajnal mosolyog még. // Légy a másé csak légy boldog / Olyan boldog mint én vagyok / Mikor néha tekinteted / Pillanatra rajtam ragyog. // Mikor mint a bársony simul / Lágyan, melegen szívemre / Vagy átnyílal, mint a felhőt / A villám, ha ketté szelte. // Csókot, ölelést, enyergést / Pótol nekem tekinteted. / Ez büvölt meg, ez vonz hozzád, / Ez tölti be életemet. // Emléke kísér álmodban, / Ennek reménye ébreszt fel, / Ezt keresem bárhol járok, / Mindig velem, előttem van. // Óh, azért ne vond meg tőlem, / Ne fordítsd el tekinteted. / Nem kívánok, nem remélek / Boldogságot ennél többet! // Emléke kísér álmodban (utóbbi új sorban, talán címnek szánta, a piszkozati példány maradt ránk – B. P.) 1865. Sept. 23. (Saját maga javította Tóth az évet: az 1866-os évszám második 6-os számjegyét írta át 5-re.)

Tóth József itt egy akár halálosnak is gondolható saját betegségben búcsúzik Júliától – így hangzanak a fordulatok. (Vagy csak lírai ellentétpárját keresi a szöveg a boldogságnak?) De ami biztos, ez még a viszony kezdete. 1865-ben kelt,

A perdöntő dátum

három évvel az asszony halála előtt! Senki, soha nem gondolta, nem tudta eddig (a szereplőket s a talán gyanakvó hozzártározókat leszámítva), hogy szegény Júlia megélhetett egy kései beteljesülést. Hogy az volt, nyomatékosítja a Szendrey Ignácnak fogalmazott üzenet egy eddig még nem idézett, félreérthetetlen mondata. Párjáról beszél, aki előtt nincsenek testi titkai: „...kínos és utálatos betegség mellett a legnagyobb kitartással, lankadatlan szolgálatkészéssel (...) ápol...”

Két szerelmet ismert rövid életében szegény Júlia. Az első meghalt, a másodikat halálával elvesztette. Legkevésbé sem zavartalan öt esztendőnyi idő volt ez csupán korán elkezdődött felnőtt életéből. És a két között meghurcoltatás, gonosz megszólitás, kín, testi-lelki házas-nyomorúság. Tizenöt romlott esztendő.

Most meglelt ereklyéi között találtam meg az alábbi, 1846-ban kelt néhány sort is. Szeptemberben, Nagykárolyban írta, ahol a megyebálon a tizenhét éves leányka először találkozott Petőfivel: „A ki szeret, hisz. – Állandó hitnek csalódása keserű; – hitlenségé keserűbb. A lelki kincs gyémánt-e, kavics-e? Megválnak. A rágalom kormos lehellete fényét veszti: az idő vissza adja. A kavicsból könnyű megválni. Mély víz, mély szerelem nem háborog könnyen. A nő szerelmében mennyországot nyeri, vagy veszti. Élni vagy szeretni nála egy. A férfi inkább nem szeretetnek, mint nem becsülni ohajt. Igaz szeretetnek becsülés az alapja; viszonz, építi, bizalom összetartja; – apró csalódások, akadályok edzik. A szeretet bennünk fel oszlott istenség..... NKároly. 846.” ●

A REJTŐZKÖDŐ PÁVA

Egek Királynéja római katolikus plébánia, Újpest

szöveg: Somogyi Krisztina, fotó: Albertszki Tamás

Sűrű városi környezetben az építészeti beavatkozás gyakran egy meglévő épület felújításával, átértelmezésével indul: az építész feladata a problémássá vált örökségem és a feltámadó víziók közötti lehetséges összhang keresése. Az 1870-es években kiépült újpesti Szent István térre néző eklektikus ház átépítésének tervezői sem tettek mást: mentették, ami menthető, létrehozták, ami kitalálásra várt, és a kettőt megpróbálták egyensúlyban tartani. Munkájuk két szempontból különleges: az egyik az új épületszárny és az általa kialakult térképzés, a másik maga a helyszín. A bájos házikó és a mögötte található csendes kert Újpest piacterén található, pár háztömbnyire az ország legnagyobb, 17 ezer lakásos panellakótelepétől. A sikeres felújítás a Budapesti Építész Kamara Nívódíj pályázatán Jelöltként lett díjazott. A vezetőtervezővel, Berzsák Zoltánnal beszélgettünk.

Eklektikus kisvárosi utcakép a plébánia épületével, Újpest központjában

De miért is szükséges kitekinteni egy épületrekonstrukció kapcsán a tágabb környezetre? Zsurnalizmusnak tűnhet kontrasztba állítani a tizenegy emelet magas panelépületek hosszú sorát a mostani, apró építészeti beavatkozással. Talán főlegesennek is, hiszen a közvetlen hely is

éppen elég feszültséget hordoz. A mai Újpest arculatát alakító lakótelepeket azonban nem véletlenül villantom fel képként, hanem hogy jelezzem: a városokról, városrészekről kialakult tipikus kép a helyhez közelebb lépve sokkal változatosabb és sokfélebb, mint azt elsőre gondoljuk.

Ráadásul egyes elemek felerősítésével és mások visszaszorításával egy hely szépen áthangolható. A város változik: egy-egy jó helyen jól elvégzett beavatkozás pozitív folyamatokat indíthat útjára.

Az újpestiségre való utalásnak van egy személyes oka is: érzékeltetni szeretném azt a meglepetést, amely a Budapesti Építész Kamara által meghirdetett Nívódíj Pályázat épületlátogatásra érkező zsűrijét fogadta. A beadott építészeti dokumentációból ugyan tudható volt a tervezési helyszín, de a fotókon domináló új épületszárny hófehér, lyuggatott árnyékolói, az alsó szinten teljesen transzparens ház, előterében és háttérében az üde zöld kertekkel még a kapuban állva is hihetetlennek tűnt. Pár hónappal később a vezető tervezőt, Berzsák Zoltánt hallgatva azonban már értjük, hogy egy világ közepén járunk: a szándék mind a beruházó önkormányzat, mind az épületet lakó katolikus egyház részéről sokkal több volt, mint egy épület felújítása: „Az Önkormányzatnál eleve olyan építészt kerestek, aki nemcsak a műemlék felújításokhoz ért, hanem aki számára a közösségformálás fontos érték. Presbiterként, a Református Egyházközösség építészeti bizottságának tagjaként számomra a közösségi lét téri feltevéleinek megteremtése a legfontosabb. Egy gyülekezet életének színteret, hátteret adni komoly kihívás. Márpedig Újpesten éppen ez volt a feladat, Horváth Zoltán plébános nagyon aktív a gyülekezet életének a szervezésében, építészként nekem ennek az életnek kellett teret biztosítanom.”

A hozzáépített új keresztzárny a hátsó udvarból nézve. Terv: 4 Plusz Építész Stúdió Kft.

Lehangolva

A hely ma igen vegyes összképet mutat, ennek főleg a tér közepén lévő 1972-es piac az oka, amely megszünteti az átlátásokat, és így összezavarja az összefüggéseket. A múlt itt csak fragmentumaiban olvasható, bár a figyelmes szem számára felvillanhat egy hajdanvolt Újpest, amely a 19. században komoly iparváros volt.

A Szent István térnek sokáig egységes arculata volt, uralta azt, ma is uralja a Városháza és az Egek Királynéja tiszteletére szentelt neogót katolikus templom, amelyet *Bachmann Károly* tervezett. A nagy vágyak és az anyagi lehetőség közötti különbséget jól mutatja, hogy elsőként csak a főhajója készült el, a mellékhajókat és a tornyot később építették hozzá, részben a piaczásból származó jövedelmekből.

A tér szépen fokozatosan népesült be házakkal, így a Szent István tér 21. szám alatt található egyemeletes lakóház 1870 körül épült, eklektikus stílusban. Nem akármilyen tulajdonosai voltak: itt működött Újpest első polgármesterének, *dr. Ugró Gyulának* és társának, *dr. Vadász Pálnak* az ügyvédi irodája, majd az 1910-es évektől az 1881-ben Erkel Ferenc fia által alapított Újpesti Zeneművelő Egyesület, a Conservatorium. A zeneiskola egészen a mostani felújításig: igaz, nem könnyen, hiszen a termék egyenesen a gangról nyíltak, s a hőmérsékletváltozás egy nedves vagy hideg napon rendre elhangolta a zongorát. A felújítás során a zeneiskolát a tér másik oldalán lévő művelődési ház legfelső szintjére helyezték, ahol szakszerűbben és kényelmesebben oktathat tovább.

A helyi katolikus közösség élete is a tér köré szerveződött anno. Plébánia, iskola-épület, majd 1928 óta a katolikus kultúrház is oda néz. Az élet a második világháborút követően jelentősen megváltozott: a döntő mozzanat az 1950-es Nagy-Budapest koncepció elfogadása volt, amely az akkorra már megyei jogú várost IV. kerületként a fővárosához csatolta. A jórészt földszintes és rossz komfortfokozatú Újpest területére megtervezték, majd két ütemben (1969 és 1980) meg is építették az ország legnagyobb lakótelepét. A Szent István tér közepébe pedig bekerült a már említett piac, amelyet használnak és szeretnek a helyiek.

Ennek a piacnak keresett új helyet az önkormányzat, a helyben kialakult szokásokat megőrzendő továbbra is a térhez kötődően, de nem a kellős közepén. A parókia értékes telke az áthelyezésre alkalmasnak tűnt. Hármás cserefolyamat indult el: a parókia telkére többfunkciós piac tervezése indult, a zeneiskola átköltözött a már említett művelődési ház felső szintjére, a Szent István tér 21. alatt pedig az új parókia elhelyezését lehetett megoldani hittanteremmel, könyvtárral gyülekezeti helyekkel, a gondnok és a plébános lakásával.

Építészeti dilemmák

A tervezés során alapvetően két kérdést kellett megoldaniuk a tervezőknek: egyfelől a bővítés helyét kellett meghatározni, másfelől át kellett szervezni a régi épület közlekedő rendszerét. *„Egyemeletes, gangos házikó ez, amely elég rozoga állapotban maradt fenn. Nyilvánvaló volt, hogy ami menthető, azt menteni kell, ami szép, az érték is, de sok volt a nehézség, a ház adottsá-*

gai nem könnyítették meg a használat újra-gondolását. Elsőként is az épület közlekedési rendszerét kellett végiggondolni. Az utcáról ugyanis díszes kocsibejárón át lehetett belépni egy nyitott-fedett térbe, onnan egy lépcsőházon át feljutni az emeletre, majd a zeneiskola idejében újra ki kellett menni a gangra, onnan nyíltak közvetlenül a termek. Sokáig törtük a fejünket, hogy miként tartsuk meg a gangos ház kinézetét úgy, hogy közben belső térben tudjunk közlekedni. Végül a jobb oldali, jobban dokumentált, keleti szárnyat beáldoztuk a közlekedésre, és ott kaptak helyet a vizesblokkok is. A bal oldali szárnyban kialakított gondnoklakásban pedig a szobák egymásból nyílnak. Így a korábbi gang tulajdonképpen erkély lett, ami szokatlan megoldás. Ez a térszervezés egy kis család számára még vállalható, de egy nagy család életét már nem tudná szervezni. Jelen formájában jól használható. A térszervezés mellett a megvilágítás okozott még fejtörést a régi házban. Az új szabványoknak való megfelelés, így a kötelező hő- és füstelvezetés kapóra jött nekünk, ennek kapcsán született meg a gondolat, hogy a lépcsőházak felett tetőbevilágítókat helyezzenek el, ez egyben a fényt is becsalja a korábban sötét terekbe.”

Privát és publikus

Az Egek Királynéja Plébánia a közösség életét hivatott szolgálni, ez jól visszaolvasható a kialakított terek rendszeréből. A felújított épület földszintjén lévő hittanterem az iskolai hittanórák bevezetése óta más gyülekezeti feladatokat lát el. A bejárati zónában vannak az irodák, és ott szervezik a különböző célú gyűjtéseket. Az emeleti szinten a plébános saját életé-

Átlátások és átjárások belső és külső terek, régi és új épületrészek között

nek privát tereit találni, a dolgozószobából rálátni a templom tornyára.

A kisméretű magánlakrész kialakítása során is érzékelhető, hogy a közösséggel való kapcsolat szervezi a házat és a plébános életét. Így a konyhához oldalirányból közösségi használatú szoba kapcsolódik, ami alkalmas arra, hogy kisebb asztaltársaságok ott találkozhassanak, beszélgessenek, tanácskozzanak, a házban lévő kicsi vendégrész esetleges lakóinak egy kis extra teret adjanak. A lakás konyhája ezeken az alkalmakon a közösségi térhez is kapcsolható. Helytakarékos és hasznos megoldás, jól mutatja, hogy a tervező és a használó alaposan átgondolta a működést, a célszerű és költséghatékony megoldásokat keresték és egy olyan belső struktúrában gondolkodtak, amely rugalmasan alakítható az egészen változatos közösségi eseményekhez.

A falon túl

A másik nagy kérdés a bővíthetőségre vonatkozott: vajon hol helyezhetők el a közösségi termek a kicsi házban, kicsi telken? Berzsák Zoltán és munkatársai *Konyha Katalin* és *Staniszewski Andrea* a korábban U alakú épület végeinek a lezárása mellett döntöttek, tehát egy keresztzárnyal összekötötték a két oldalszárnyat, szétvágva így a telket egy átrium udvarra és egy hátsó kertre. Az építészeti elképzelés szépségét az adja, hogy ez a lezárás nem elfalazás, hanem éppen ellenkezőleg: optikai értelemben, de jó időben fizikai valóságában is megnyílik. Tehát nem egy kicsi, sötét, zárt udvar jött létre a beépítést követően, hanem az utcáról belépő számára a terek egész mélységében áttekinthető, a szem egészen a szomszédos iskola faláig szalad.

A keresztzárnyat ugyanis az alsó szinten eltolható üvegfalak határolják. Kint és bent összekötésének hatására ráerősít, hogy a közösségi terek padlóburkolata a belső és a külső térben azonos anyagú lapokból készült.

Az épített részre lehet tehát úgy is tekinteni, hogy két kert közé egy fedett terasztér került: *„A két kert, bár méretében nem nagyon különböző, mégis egészen más. A korábbi »házudivar« továbbra is városi jellegű maradt. Kiülőkkel és beton lépegetőkkel jelöltük, hogy tulajdonképpen épített tér ez is, a ház folytatódik itt kültérben. Az udvarokat fel kellett tölteni, 46 cm különbség volt az épület és az utca szintje között, ami a mindenki számára szabad bejárást nehezítette. Az új szárny mögötti részben ezzel szemben kert van, korábban ott három nagy fa állt, amiből kettőt sikerült megmentenünk.»*

A Nívódíj zsűrijének látogatásakor a hátsó kert egészen idillinek tűnt méreteivel és eldugottságával. A frissen vetett fű harsány zöld volt, homogén, szőnyegként terült szét. A kert közepén lévő fa jelenléte erőteljes. A hátsó kert szakrális jellegét erősítette a kút is, amely a tervezők elképzelésben akár keresztelőkútként is szerepet kaphatna.

Pont egy kis utalás

Az alsó szinten lévő üvegfalás közösségi tér felett egy másik, természetesen ugyanolyan méretű díszterem található, amelynek használata és hangulata is más. Amíg az alsó szint érzékelhetően nyitott arra, hogy bármilyen közösségi funkciót befogadjon, így pingpong-meccset és esküvői fogadást is könnyű odaképzelné, az emeleti inkább díszterem. Kapcsolódásuk a külvilághoz is különböző: míg az alsó tér falai transzpa-

rensek, addig az emelet lehet teljesen zárt: eltolható, fehér árnyékoló lapok határolják.

Az épületről készült fotók meghatározó látványa ez az emeleti rész, a fehér, de átlátszó árnyékoló paneljeivel. *„Engem a kultúra folyamatossága érdekel. Az foglalkoztat, hogy miként maradhat élő a kapcsolat a múlttal. A Bibliát olvasva sohasem konkrét időről, hanem nemzedékekről van szó. Én ezt úgy értelmezem, hogy a kultúrát az egyik nemzedéknek kell átadnia a másiknak, az így él tovább. Ennél az épületnél két fontos építészeti döntés kapcsán került elő a hagyomány. Az utcai homlokzat felújításánál és a belső árnyékoló tervezésénél. A homlokzaton arra törekedtünk, hogy az elcsúfított, átrendezett elemek között visszaállítsuk a tervezéskor kialakított állapotot. Archivó fotó alapján dolgoztunk. Az épület elvesztette díszeit, ezeket pótoltuk. Nem akartunk nagyot mondani, de reméljük, hogy amikor a tér többi épületét is felújítja valaki, példaként tekint felújításunk szemléletére. A szándékunkat majdnem meghiúsította az első kivitelező, aki nem szakszerűen állt neki a munkának, ennek nyomait nehéz volt korrigálni, a másodikként felkért kivitelező elszántsága is kellett hozzá.»*

A másik döntő kérdés a belső, új szárny kialakítása volt. Az árnyékoló tervezése során egy eternit pala anyagot választottunk, amelyet át lehet lyuggatni. *De mi legyen a lyukasztás rasztere? Az aszúros terítő motívumkincse jelent meg előttem, két egymásnak hátat fordító madár, amely így egy szívet formál. Abban bízom, hogy ezek a motívumok jelentéssel bírnak a mai emberek számára is. Számomra a pávák alkotta szív utalás az evangélium üzenetére. A minta szimbolikus is, de remélem azért nem direkt fogalmazás.»* ●

FÉNYYIRDA

Titkos
udvarokSebestyén László
fotósorozata

Divat volt valaha a képes újságoknál, hogy poszterminőségben adtak közre egy-egy felvételt, rendszerint valamely sztárról (akkor még így hívták a celebeket). Ezt a hagyományt újítjuk fel most, a magunk nyelvén fogalmazva persze: *Sebestyén László* felvételeivel. Fadobozos, lábön álló fekete-fehér felvételekre alkalmas „Klősz”-kamerájával a pazar pesti és budai (bér)paloták udvarait örökítette meg.

XIV., Ajtósi Dürer sor 13. A *József nádor István* (1817–1867) fiáról, Magyarország utolsó nádoráról Istvánmezőnek nevezett területre az 1860-as, hetvenes években földszintes házak, jórészt nyári lakok kerültek. A környék nagyvárosi beépülése a 19. század végén kezdődött. A Szent István Gimnázium szecessziós otthona szomszédságában álló csupasz képű háromemeletes bérház is díszesen kezdte pályafutását. Egykori arcát felmérési terv őrzi. *Lack János* műépítész 1931-ben megbízója, *Feldmann Józsefné* igényeinek megfelelően alaposan átformálta a ház megjelenését. Megfosztotta burjánzó virágindáitól, csak néhány szolid elemet hagyott emlékeztetőnek a második és harmadik emelet között, illetve a kapu körül. Világos, könnyen áttekinthető homlokzat született, erőteljes függőleges hangsúlyokkal. Az épület széleinek szimpla ablaknyílásait és a négy duplaablakot finom falisávok keretezték. 1948-ban a homlokzat teljesen leszegényedett, ekkor maradék ékességeit is elvesztette. A második világháborút követő helyreállítás során 39 lakást alakítottak ki a bérházban, amelyek között szintenként háromban volt fürdőszoba és a múlt rekvizitumaként cselédszoba is. A körülépített udvart azonban elkerülték a változások. A nagyobb méretű komfortos utcai lakásokat a loggiáról lehet megközelíteni, míg az udvariak a megszokott folyosóról nyílnak. A magasföldszinti udvari lakásokhoz külön lépcsők vezetnek. (H. V.) ●

Simplicissimus Budapestje

BEVEZETÉS A KORSZERŰ SZNOB- ÉS HEDONIZMUSBA, VALAMINT AZ ALKALMAZOTT EMBERLESÉS TUDOMÁNYÁBA

A New York-i Podmaniczky Frigyes

Robert Moses (1888-1981) amerikai közéleti személyiség volt, aki sok évtizedes működése során teljes mértékben átforgatta New York közlekedését és társadalmi földrajzát. Pedig soha nem választották meg politikai tisztségre. A másik furcsaság volt életében, hogy mindenben az automobil primátusát képviselte, de soha életében nem tanult meg vezetni... A képregény képességei az elmúlt évtizedekben egyre bővültek, a műfaj ma már a magas szintű ismeretterjesztésre is alkalmas. Pierre Christin és Olivier Balez kötetéből például az égvilágon minden megtudhatunk a nagy machinátorról, akinek mindenki másnál erősebb és árnyaltabb víziója volt, aki több száz projektet vitt véghez. Életének fordulóit drámai élességgel mutatja be a képregény-köznelvet beszélő, nagy tehetséggel megrajzolt jelenetfüzér.

Moses, aki asszimilált zsidó családból származott és a Yale egyetemen végzett, hatalmas energiákkal érkezett a várospolitikába, de eleinte nem csak pártfogók kellettek neki, hanem tanítómester is. Ezt Mrs. Moskowitz-ban, a Demokrata Párt erős szépasszonyában, a jeles filantrópban találta meg. A könyv szerint tőle tanulta meg azt a képességet, ami nélkül semmire sem jutott volna: a kompromisszumok művészetét.

A borító versóján térképbe sűrítve megtalálható, mi mindent épített Moses. Nagy találmánya a városi ügynökség bevezetése volt, a legtöbbször irányító pozíciójába ő maga ült be. Így külön politikai felhatalmazás nélkül dönthetett az egyes projektekhez szükséges hitelek felvételéről, kötvények kibocsátásáról. Társadalmi érzékenysége közelített a nullához, a slumok eltörlése a föld színéről számára csak egy mellékes, szükséges feladatnak számított.

Nevéhez összesen több mint száz projekt kapcsolódik, köztük hidak, alagutak, autópályák, játszótérek, strandok, lakótömb-építkezések és két világkiállítás, valamint olyan nevezetes épületek, mint az ENSZ-székház, a Lincoln Center, a Shea Stadion. Érdekes módon uralmának végét nem saját kiöregedése vagy valami lassan kiépülő nagypolitikai ellenerő, hanem Jane Jacobs (1916-

2006), az egyetemet nem végzett, törekeny háziasszony-aktivista és trendfordító urbanista alulról épülő tömegmozgalma jelentette. Ő hiúsította meg a Little Italy-t és a Sohót keresztbe vágó Lower Manhattan Expressway tervét (amelynek áldozatul esett volna a Washington Square Park is). A könyvnek két, sokatmondó mottója van.

„Have no fear of change as such and on the other hand, no liking for it merely for its own sake.” Robert Moses

(Ne féljünk a változástól, mint olyantól, másrészt ne erőltsük azt pusztán a változás kedvéért.)

„Cities have the capability of providing something for every body, only because, and only when, they are created by every body.” Jane Jacobs

(A városok képesek arra, hogy mindenkinek nyújtsanak valamit, hiszen mindenki alkotásai, de csak akkor, ha valóban így van.)

Jane Jacobs nagy New York-i hőstette után Kanadába költözött. Simplicissimus 1991-ben személyesen találkozott vele egy kis társaságban Torontóban. Fogalma sem volt arról, hogy kicsoda, eljövöben mondta el a barátja: „Tudod te hogy ki volt ez a törekeny kis öregasszony? Jane Jacobs!” Még ott, Torontóban rohant a könyvtárba.

Podmaniczkyre visszatérve, ő Moses-hez szinte semmiben nem hasonlít. Tevé-

kenységi ideje a Közmunkatanács fénykorára esett. Persze „bűnrészes” volt a régi Belváros lebontásában – de hát azal mindenki egyetértett...

Am azért jó lenne egy ilyen képregény Podmaniczkyról... Ha már egy rendes életrajzot még nem írtak róla. Meg Baross Gáborról – bár az ő tevékenysége nem Budapesthez kötődött.

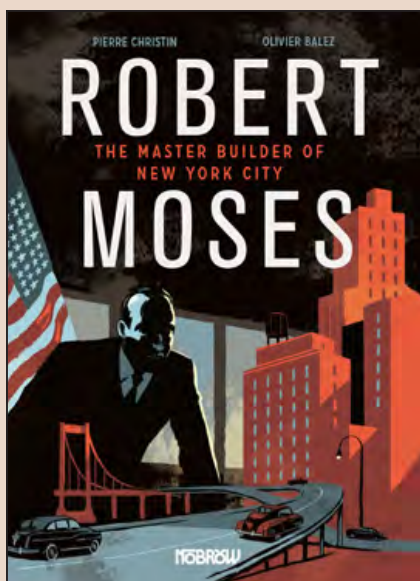
Steindl Imréről is lehetne jó képregényt alkotni, mert sok volt életében a dráma. (Pierre Christin – Olivier Balez: Robert Moses (The Master Builder of New York City, Nobrow, London, 2014, 107 o., EUR 20)

Elképzeltem képregény Steindl Imre életéről

Gyermekként apja Kígyó utcai ékszerészüzletében, ahol elbűvölik a féldrágakövek színei. Gimnázium a pesti főreálban (ma Eötvös Gimnázium, ahová Simplicissimus is járhatott – sőt! e lap főszerkesztője is); valamilyen diákszűny. Pesti és bécsi diákevek, sörözés egy bécsi kocsmában tanárával Friedrich von Schmidttel, aki éppen a bécsi Városházát tervezi. Aztán német- és franciaországi utazások, jegyzetfüzettel egy kastély előtt. Aztán Pesten, a Műegyetem egyik legfiatalabb tanáraként. Első igazán nagy megbízása, a Váci (akkor még Lipót) utcai Új Városháza, amit neoreneszánsz stílusban tervezett meg, ezt rendelték tőle. (Ez volt az első nagy konfliktusa)

Műegyetemi tanítványaival műemlék-felmérő országjárásra indul. A Műemlékek Országos Bizottsága tagjaként. Az eredeti Vajdahunyadvár restaurálásának vezetője – sajnos nem lehetett befejezni. Záporoznak rá a kitüntetések, megkapja a Ferenc József-rend lovagkeresztjét. Aztán jön a nagy Országgház pályázat, 1883. február 1-jei határidővel. Az utolsó estén is még az utolsó simításokat végzi. Bekerül a második fordulóba, egy újságból tudja meg. A műegyetemi ifjúság fátyol felvonulással ünnepli, hogy pályadíjat kapott (negyedmagával).

Végül elnyeri a megbízást. Háromszor is átterveztetik vele az épületet. (Egy-egy oldalpár mutatná az új elemeket, hegyesebb tornyok, plusz egy emelet, a Duna enyhe kanyarodása miatti 5 fokos törés elhagyása, kevesebb, de nagyobb udvar, stb.) A

művezetést is elvállalja, vitatkozás a sok oldalas szerződésben olvasható. Rossz viszony főnökével, *Tisza Lajossal*, az építetű bizottság elnökével. *Hauszmann Alajossal* beszélget, panaszolja neki, hogy csengővel hívhatja, ha valamit akar tőle, mint egy cselédet. Egy bizottsági ülésen kimondják, hogy az állandó országház „*pénzügyi tekintetek által ne korlátoztassék*”. Akkor ő változtat: legyen az Országház homlokzata minden homlokzaton kőborítású, ne csak a dunai fronton. Kőmintákat nézeget, dönt. (Mint kiderült, a legtöbb helyre túl puha követ választott, ennek lett következménye a 90 évig tartó cserélgetés. Ezt egy időugrásos oldalpár mutatná be.)

Konfliktusok a társművészetekkel. Mint-ha Steindl féltékeny lett volna a többiekre. *Munkácsy* megfesti a Honfoglalást, pontosan olyan méretűre, mint amit Steindl megadott, de mire elkészült, már egy ártérvezés miatt nem fér be... A nagy kivétel *Róth Miksa*, vele mindig egy hullámhosszon van. Steindl nagy napja: 1896. június 8-án a milleniumi ünnepség keretében a korona az elkészült Főlépcsőn a Kupolába érkezik.

Botrány a 88 mesterségszobor körül *Zsolnay Vilmostól* engedély nélkül rendel meg a szobrokat, köztük a sajátját. Az MTA levelező tagjává választja, nagy hatású székfoglaló beszéde a magyar stílusról, ami nincs, ezért a gótika. Sokasodó kritikák. Steindl idegenkedve egy szecessziós házat nézeget, mondjuk az Iparművészeti Múzeumot.

Túlhajszoaltsága, betegsége, hordszéken járja az épületet, hogy ellenőrizze a készült ségi fokot. Öt héttel a nagy beköltözés előtt meghalt. A temetés. Amikor beköltöztek az Országházba, nagyon negatív kritikák hangzottak el róla.

Az emlékére alakult Steindl Imre céh. Utcanévet kap. Díjé is, de néhány év után elfogy a pénz.

Ma az egész világ a csodájára jár az épületnek.

Töprengés a hiányokról, a Kossuth téri metróállomáson

A Kossuth téri metróállomás peronterében vártam a szerelvényt, amikor egy külföldi házaspár kezdte fényképezni a kutyás szobrot. Látszott, hogy nem értik mi ez, és hogy kerül ide. Mivel nejem ónagsága nem volt velem, szokás szerint megszólítottam őket, és elmondtam, hogy megértem, ha nem értik, mert ezen a szobron van a világ legolvashatatlanabb felirata: sötét alapra vésett, színezetlen betűkkel

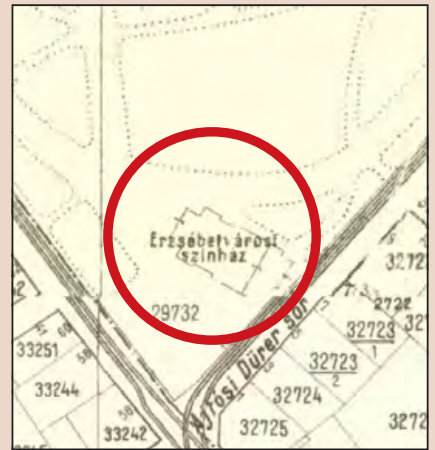
készült. Ráadásul a bot sok éve hiányzik a vak ember kezéből. Miután másodszor is ellopták, a BKV felhagyott a pótlással. A turisták hálálkodtak, én cserébe adtam egy reklám-képeslapot.

Aztán megjött a metróm, de nem hagyott nyugodni a gondolat, hogy milyen ciki, hogy ez a szobor így áll ott sok éve (vagy ahogy a végsőig tönkrement, eleve giccses, Szász Imre-féle, porcelánlapokra festett Dózsa György pannó, a róla elnevezett út nevét viselő metróállomáson...) és az a szomorú gondolat jutott eszembe, miként lehet, hogy a mai világ egy valamiben határozottan hasonlatos a Kádár korra: a kis dolgok, szabályok betartására az állam képtelen, miközben a nagy dolgokra számatlanul van pénz, energia, odafigyelés, propagandagépezet.

Hiszen már nem csak restaurálnak épületeket, hanem a semmiből újjáépítenek. Egy hónapja a Városligeti Színpör újjáépítése került egy kormányhatározatba, november végén, amikor e sorokat írom, azt olvasom, hogy a régi Pénzügyminisztérium épületébe felköltözik egy minisztérium, és azt az eredetinek megfelelő formában kell rekonstruálni. (Pedig mennyivel elegánsabb a mai forma.)

Hogyan viszonyuljunk a Városligeti Színpör újjáépítéséhez?

A Mátyás-templomról szóló nagyszerű BTM kiállításon végig lehet kísérni, hogyan restaurált *Schulek Frigyes* egy olyan középkori formát, ami Buda felszabadításakor elpusztult. Kénytelen volt kitálni, milyen lehetett. Akkoriban a modern műemlékvédelem még nem létezett. Ma már ilyesmi szóba sem jöhetne. Erről jutott eszembe, hogy a Közlekedési Múzeum visszaarchaizálása és a Városligeti Színpör újonnan felmerült visszaépítése egy irányba mutatnak. Talán el szeretnék érni a régiségek kritikus tömegét. A

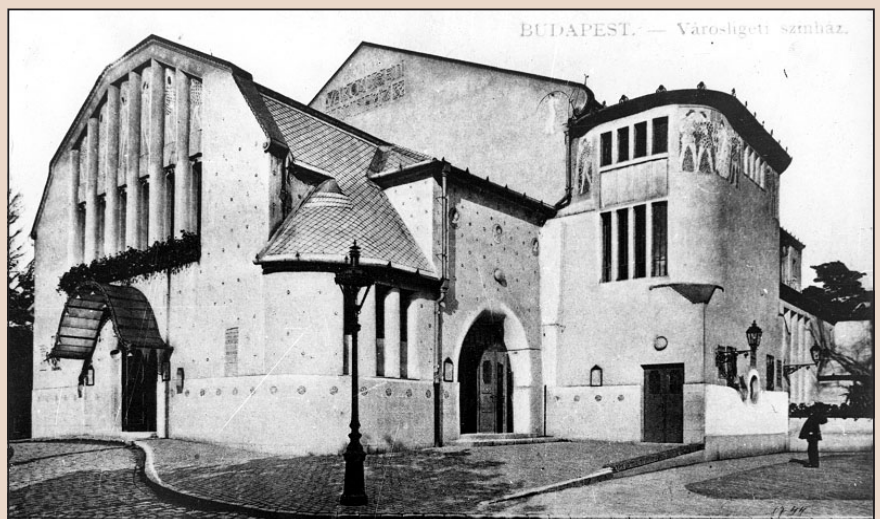

Szép művészeti Múzeum, a Múcsarnok, a Vajdahunyadvár, az Olof Palme Ház (Régi Múcsarnok), a Közlekedési Múzeum, a Színpör: hat nagy léptékű, nívós régi épület. Egész városrésznyi.

Én a magam részéről a Liget Projekt kapcsán már elvesztettem egy karton pezsgőt. Asztaltársaságunkban négy évvel ezelőtt fogadtam NKJ-vel arra, hogy 2018-ra a Liget Projekt lényegében kész lesz. Nem azért mert helyeseltem a projektet teljes egészében (részeit igen), hanem mert úgy láttam, hogy a jelenlegi politikai felépítmény lényeges eleme az ellentmondást nem tűró cselekvés.

Nos, két éve a projekt inogni kezdett, elemek jöttek, elemek mentek. Nem volt igazam: nem pusztán két eshetőség volt. Vagy „*így, maradéktalanul*”, megvalósítani a projektet, vagy „*teljes egészében elvész a beígért 150Md Ft*”. Volt már harmadik és negyedik lehetőség is. (Egy ötödik mégse.)

Ahogy Simplicissimus régebben e hasábkon írta: ha szerencsénk lesz, akkor ötven év múlva, mint bátor tette tekintenek majd utódaink a Liget Projectre. Nem jut az Országház sorsára, amelynek köveit egy elszegényedett ország volt kénytelen kilencven éven át cserélgetni... Igaz, 120 év múltán megint úgy emlékszünk rá, mint bátor tette. ●

ÉJJEL, NAPPAL

Szerencsecsináló

szöveg: Horváth Júlia Borbála, fotó: Sebestyén László

Az egész évi gyűródés alatt szinte minden a visszájára fordult: tanítvány edzette a tréner, tüntető strázsált a díszőr fölött, civil nyomozott bűnügyben, őstermelő dacolt a bioboltossal, szerenádot kapott az utcazenész, a lakosság rendszeresen felzúdult az ellen, ami mellett oly lelkesen szólt annak előtte (köz munkás, migráns, szórvány). Mindannyian boldogulásukat keresik, s egy derűs decemberi napon arra jutnak: megannyi csődbe ment terv és földönfutás után, menjünk át az utca napos oldalára. – A lottó mint lutri, ötvenhét éve tartja a lelket a magyar lakosságban.

Piros-sárga (gyorsétterem), sárga-piros (benzinkút), zöld-fehér (gyógyszertár), kék-fehér (rendőrség), piros-zöld (szupermarket), zöld-sárga (lottózó). *Olvasni sem kell, elég csak a színeket látni...* – a népszerű hamar betanulja a látványt, amikor az autóbusz belsejében dülöngélve hozzájut a külsős képekhez. *Jegyeket, bérleteket...* – a szemfülesebbje időben leugrik, ugrana, ha nem állná útját vagy három kaller: *tizenhatezer csekken vagy nyolcezer a helyszínen ...* – A digitalizált korban nem játszik az otthon hagytam a (nem létező) bérletemet technika, mert a

vásárlás időpontját pontos gépek nyomtatják a szelvényre, amiből utólag kiderül, feledékeny bérlettulajdonos vagy bliccelő bukott-e be ellenőrzéskor. A buszban együttérzőn bólint a hátsó frakció és hümmög az eleje, az utasok türelmesen végignézik, amint a vétkeket leszállítják. *Ennek a többszörösét fogom visszanyerni...* – fog alól sziszegi, miután elrakja a csekket, és gyors váltással a zöld-sárgát választja: most ötszázmillió a tét.

Az indíték megvan, az eszköz is rendelkezésre áll, ezen a héten a szombat az utolsó lehetőség a csodatevésre. *Ezt most nem*

bukhatom el... – a bliccelő amúgy westeresen berúgja a lottózó ajtaját, a pénztáros összerezzen, kiemelt fizetőhely is egyben, nemcsak papírárus, s félszemmel követi a jövevényt, aki tüstént felméri a terepet, és szóba elegyedik más szerencse-várományosokkal. *Piacról jövet szoktam beugrani... telekre-kondiba-látogatóba menet... délutáni szunyóka előtt...*

Semmitmondó helyiség, mégis mindig tele, ahol mindenki egyenlő; beosztott és beosztó egymás mellett körmöl: *nyolc, tizenöt, huszonegy, nyolcvanegy, nyolcvanöt...* – a klasszikusok örök klasszikusa az

ötös ugyanis. *Teljesen mindegy melyik, csak kihúzzák...* – röpké realizmus az álmok mezején, majd folytatódik a mese: *egyszer már majdnem...* – De a mondat végét se hagyoljuk el: *nem egy szelvényen... nem a megfelelő időben... és nem nekem...* – Efféle töredékek mesélődnek a város hasonló barlangjaiban; játék a szavakkal, örök menedék.

A westernhős, hogy a személyzetnek is juttasson valamit, élénken érdeklődik a lehetőségek felől: *ötvenmillióig helyben fizetünk, afölött hívja a kifüggesztett telefonszámot, a többi a maga dolga...* – a pénztárosnő gyanakodva nézi, de miután kap egy ügyes dicséretet kiemelkedően gyors pénzsámolási képességéről, olvadó mosollyal ereszkedik a közönség közé: hogy mekkora volt a legnagyobb nyeremény ebben az egységben? *Hát...* – töredék pillanat alatt rendezzi, mit szabad mondanía és mit nem: *egy távoli ismerősök, négyen, havi szelvénnel nyertek... kétszázhetvennégy milliót...* – súgja, mire a játékosok rezzennek össze, *bunda...* tódítanak, ha nem éppen ők is ilyesmire áhítoznának. Végül a díszőr (ezúttal Kossuth-téri egyenruha nélkül) megkockáztatja: *és... és... mi lett velük?* – Értsd: lecsúsztak, elherdálták, élődsi rokonokat és haláli ellenségeket szereztek maguknak, végül elátkozták a napot, amikor betértek a szerencsebarlangba? *Persze, vannak olyanok is...* – meséli a férj (akit a Margit-híd budai hídfőjéről ismerünk, és már nem keresi Marikát)

– egyik rokonunk az ötös lottó ötös után nyert egy hatos hatost is... mára egyikből sem maradt semmi...

Magába száll a hallgatóság, a csöndből újabb versenytárs lép előtérbe, aki szintén nyeres ügyében érkezett, a hatodik kerületből. *Nézzék, én egyszerű közmunkás vagyok, ennél lejjebb... nyereménnyel, vagy anélkül... teljesen mindegy...* – ilyenformán nem mindenki vall színt, de egybehangzó álláspont, hogy: *patak viszi el a mi pénzünket...* – bárcsak vinné, és a játékosok munkához látnak. A tanárnő, miután alaposan bevásárolt mézescsókából, iskolai gyakorlottságát kamatoztatva ikszelget, amikor kész, tizenkilencre lapot húz, vesz még két sorsjegyet, dzsókert, kaparóst, s szinte egy totószelvényt. Végül újraértelmezve feminin mivoltát, úrinőként fizet egy kör Tipmixet az odakint lebzselő hajléktalannak. *Az Isten áldja meg érte... előlegként megkaphatnám az aprót?* – a nagyvonalúság nem általános jellemvonás a teremben, a többiek a fal felé fordulnak, és a kirakatüvegen át bámulják, ahogyan a nyár óta töretlenül szerelmes pár átturbékolja magát a csúcsgorgalmon.

Van, amit nem lehet pénzen megvenni... – vizsgalja önmagát és a megjelenteket egy öltönyös úr. Kiletét nem fedi fel azonnal, de filozófiai mélységbe taszítja élet és halál kérdését (gombaszakértő a csarnok oldalában). Mire megerednek a nyelvek: *hallottam... hogy az eddigi legnagyobb összeg nyertese, aki rögtön ötmilliárdos*

lett, villákat vett Budán... Ferrarit... helikoptert... jachtot ... végül pár év múlva egy német klinikán meghalt rákban... – a szerencsecsinálók önmagukra találnak: *olvastam... hogy egy tizenhat éves fiú kétmilliót nyert, csakhogy fontban. Ő is luxusozásra költötte a pénzt, kétszer kísérelt meg öngyilkosságot, és huszoneves korára egy fillérje sem maradt; ma takarít, és a szüleinél lakik...* – Edző és tanítványa egymásra kacsint: *dehogy lennék öngyilkos, akkor élnék csak igazán...* – Az óvatosabbja viszont megfontolja a hallottakat és levonja a tanulságot: *villát, helikoptert, jachtot venni nem szabad! Hallgatni viszont arany... a nyereményről...*

A pénztárosnő és a bliccelő közben szépen összebarátkozik, és a kölcsönös szimpátia jegyében együtt töltenek ki egy gépi skandinávot (hét szám játszik egyszerre): *ha nyerek, megveszem magának ezt a lotótzót, Edina...* – majd a további ismerkedés jegyében felkésztik egymást arra, ha esetleg mégsem a megfelelő számokat húznák: *a szakemberek szerint... a sok pénz irtózatossá teher... trauma... kockázatvállalás... depresszió... üresség... stressz...* – Brrr... Imre bácsi és Irénke néni szintén nem dől be az ijesztgetésnek. Ők józan őstermelői ésszel eddig is pontosan tudták, hogyan osszák be a pénzt, s hogy három-négy nullával több vagy kevesebb, az mindössze számszaki problémát okozhat. Végül elcsendesedik a tér, a zselés tollak percegését se hallani, az árufeltöltő kézfejjével gondosan eltakarja dolgozatát: *a végén még osztolni kell a nyeremenyen...*

Edina elégedetten néz végig a jól formált társaságon, látott ő már ilyet is, olyat is halott, tervezgetést, bosszankodást, felhőtlen elégedettséget ritkán. *Étel, ital, álom, szükséges e három...* – és továbbra is bátorítja a vendégkört, hogy miután megtették, amit megtehettek, látogassanak át a szomszédos zónaáttértembe: *korábban Szicíliai volt a neve, de a tulajdonos alkalmazkodva a körülményekhez, pár éve a saját kezével átváltotta Szociálára... állandó játékosaink ők is...* – A szerencse mostohagyermek-ei ezúttal sem fogadják meg a tanácsot, inkább kivárvák, amíg igazán rájuk süt a nap, amikor majd három utcával följebb beülhetnek az első osztályra, narancsos fácánt és tengeri hallét rendelnek majd, és életük hátralévő részében kizárólag vintage pezsgőt isznak. Addig viszont óvatosan araszolgatnak a realitás mezején: *ha ezen a héten sem jön be a hetes... a hatos... az ötös... a négyes... irány a lóverseny: viszontlátásra a boldog újrési üggetőn!* ●

ÖTVEN ÉV

Dia? Pozitív!

Csontó Sándor

MTI fotó: Szabellédy Géza

1965. december 14. Diafilm kockáit nézik fiúk a Magyar Vagon- és Gépgyár (Ganz MÁVAG) gyermekklubjában működő diafilmtárban

Ötven évvel ezelőtti első karácsonyom idején Kékes tévé, Pacsirta rádió, Szaratorv hűtő és a Lemezárugyár mozdonyra hasonlító diavetítő készüléke alkotta családunk technikai eszközállományát. Nem múlhatott el este – a Parázs utcában lévő 25 négyzetméteres szoba-konyhában – közös filmnézés nélkül. Varázslatos élménye máig elkísér. Apu tekerte a szagos és forró masinát a hokedliről, anyuval

pedig bevacoltuk magunkat az ágyba, s kétszer-háromszor is izgulhattam Misi mókus kalandjain. – *Sándor, figyeljen, homályosul a kép!* – szolt mesélés közben időnként anyám, mert apa rendszerint bealudt a vetítésbe. Bezzeg *Bíró Ferenc*nek már ebben az időben is több száz tekercs állt a rendelkezésére. Mondják, a gyűjtőszervenvedély egyidős az emberiséggel. *Bíró* úr nemzetközileg is ritkaságszámba

menő diafilm- és vetítőkollekciót halmozott fel és tett közkinccsé. Igen, mindenki számára elérhetővé!

– *Gondolom magánál is úgy kezdődött, mint minden más gyereknél. A szám-talan esti „fálnézésből” mégis hogyan lett szerelem?*

– Az ötvenes években kaptam a szüleitől öt filmet és egy gépet karácsonyra,

amit aztán továbbiak követtek, most körülbelül ötezer darabnál tartok. Bolhapiacozások, utazások alkalmával, cserével, felajánlásokkal és internetes böngészéssel gyarapodik a kollekción. Meggyőződésem, hogy ez az önfeledt szórakozás nemcsak gyerekeknek való. Könyvtár szakosként a diafilmekről készítettem a szakdolgozatomat 1974-ben, és bárhol is dolgoztam – Szabó Ervin Könyvtár, Országos Széchényi Könyvtár, a Terézvárosi önkormányzat Oktatási Osztálya –, ez az ügy valahogy mindig elkísért.

– Mit kell tudni erről a speciális fotó- és filmtechnikai műfajról, mióta létezik?

– A falon megjelenő árnyképek szemlélésével már a kínaiak is szórakoztak. A vetítés alapja a fényugarak egyenes vonalú terjedése, melynek képfomáló hatását már *Leonardo da Vinci* alkalmazta sötétkamrájánál, a camera obscuránál. Magyarországra az első laterna magica készülék a Rákóczi-szabadságharc idején került a sárospataki református kollégiumba *Simándi István* professzor jóvoltából, és még ma is megtekinthető. Az ősi Leica gépet 1914-ben alkotta meg *Oscar Barmack*, ez már két oldalán perforált szalagos cellulóz filmmel működött. A két világháború közötti időben az optikai cégek, Zeiss, Pathé, Kodak egymással versengve gyártottak különféle típusú és igényeket kielégítő vetítő-berendezéseket. Addig az üveges pozitív diaképek – legelfogadottabb méretük 8,5×8,5 cm – voltak használatban, és ez lényegében a második világháború utáni még néhány esztendeig így maradt.

– Itthon mikor kezdődött a gyártás, hogyan alakult a műfaj népszerűsége?

– A kézi továbbítással vetített állóképes filmszalag, amelyhez felolvasandó szöveg tartozott, már a 20. század elejétől kezdve ismeretterjesztő és oktatástechnikai, sőt a háború után politikai agitációs propaganda-eszközzé vált. A televízió elterjedéséig komoly szerepet játszott a szórakozásban, művelődésben és oktatásban. A nagy sorozatban megjelenő kópiákat a Magyar Fotó Állami Vállalat Dia-osztálya készítette 1948-tól, elsősorban a szabadművelődés vetítettképes előadásainak illusztrálására. 1951-ig 102 féle, majd 162 új tétel készült összesen 50 ezer példányban. A megjelent kiadványokat először a Valóság és Közoktatásügyi Minisztérium illetékes szakosztálya, majd a Népművelési Minisztérium munkatársai szerkesztették,

bevonva a téma korabeli szakértőit. 1954 őszén a MFD osztályát megszüntették, és jogutódjaként megalapították a Magyar Diafilmgyártó Vállalatot. A korábbi ropant gyűlékony cellulóz-acetát helyett 1953-tól használták a lángmentes nyersanyagot, és ezzel párhuzamosan megkezdődött a mesediafilmek nagyarányú gyártása. Mint gyermekjáték és ismeretterjesztő médiaeszköz hamar meghódította a közönséget. A legtöbb cím, több mint nyolcszáz 1968-ban volt beszerezhető a Diafilm Mintaboltban. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában meglévő kópiaszám 1966-ban érte el a legmagasabb számot 49634 darabot.

– Az Erzsébet körút-Dob utca sarkán, az Art+Cinema raktárában vagyunk, ahol már több mint száz éve mozi üzemel Royal Nagymozgó, Vesta, Erzsébet, Pentele, Mátra Mese- és Ifjúsági mozi, majd Örökmozgó Filmmuzeum néven. Itt állunk egy 4x4 méteres ablaktalan helyiségben, padlótól a plafonig teli dobosokkal, hihetetlen mennyiségű vetítőberendezéssel, moccanni is alig lehet. Hogyan lehet dolgozni ilyen áldatlan körülmények között?

– Fizikailag ez a gyűjtemény helye, itt kaptunk lehetőséget a tárolásra, itt folyik a digitalizálás. Nekem ettől a szemem se rebben, Magyarországon vagyunk. Nincs pénzre váltható haszon, csak erkölcsi elismerés, de elmondhatom, hogy a Filmin-tézet mindig pozitívan állt az ügy mellé. A MaNDA 2012 nyarán kötött megállapodást velem, hogy Európában szinte egyedülállónak számító kollekciónkat befogadják. Az 1920-as évektől napjainkig megjelent 4443 darab magyar gyártású, 500 külföldi filmet, 148 hangosított diát, 892 szövegeknyvet, továbbá aprónyomtatványokat (árjegyzékek, nyomtatott katalógusok), hangfelvételeket, vetítő- és egyéb technikai eszközöket is számlál. 2012-től két fiatal közmunkás, *Márió* és *Viktor* végzi lelkiismeretesen a feldolgozást, a szkennelést, a hangosított anyagok digitalizálását és a szinkronizálást. Kezdetben még a saját eszközeimet is behoztam otthonról. Az OSZK mikrofilmtárában még van ezer tekercs 30 méteres orsókon egybetekerve – ami nincs benne a Nektár katalógusban –, majd ezeket is sorra vesszük, és bekerülnek a korábban összeállított bibliográfiái leírásomba. Persze, jobb helyet is el lehetne képzelni, de ki vállalna be minket szőröstül-bőröstül?

– Igen! Egy saját kis múzeum, vagy minimum két-három kiállítószoba, vetítőteremmel és technikai helyiségekkel ideális lehetne valamelyik intézménynél. Ez az anyagi valóság és mi a helyzet a virtuális anyaggal?

– Számos közreműködő megfizetett munkájának hála, elkészült az interneten megtekinthető változat, a Virtuális Diafilm-múzeum (www.diafilmmuzeum.hu), amely világviszonylatban egyedülálló vállalkozás. Bárki aki idekattint, tobzódhat a választékban: 60 éves a KMP; Félvezetők alapfogalmai; Fajtanemesítés, vadtenyésztés; Budapest 1962; A bagdadi tolvaj; Két bors ökröcske; stb. Ezt az OSA Archívum üzemelteti, általam, valamint a Diafilmgyártó Kft.-vel együttműködve folyamatosan bővíti, és az Europeana Digitális Könyvtár részévé teszi. Jelenleg a Libri birtokában van a gyártó részleg. A kiadó pályázatokkal, kiállításokkal és színeszek, hangemberek kölcsönzésével segíti a munkát, és nem mellékesen évente nyolc-tíz új mesét is kiadnak.

– Meglepő, hogy a TV-DVD-mobiltelefon „szentháromsága” mellett milyen népszerű ez a műfaj.

– Sokan temették korábban is. De kiderült, hogy a pici gyerekek számára ez a legjobb szórakozás. Egyre értékesebb az együtt töltött idő a szülő és a gyerek számára, ami aktív közreműködését igényel ebben a digitalizált világban, s a diafilm lehetőséget ad erre. Itt a mozi-ban is rendszeresen vetítünk, legalább harminc résztvevő általában jelen van, és ez se siker. Most *Bartos Erika* filmre vitt meséi a slágerek. A MaNDA is szervez előadásokat és művelődési házakba, iskolákba megyünk mozizni. Külföldön Japánban, Törökországban egyre népszerűbb a műfaj.

– Követendő példának tartom az Ön hozzáállását más gyűjtőkéhez hasonlóan, akik ülnek a saját kincseiken, még ha annyi pénzt és energiát is áldoztak a hobbijukra. Aki ekkora választékból válogat, lehet annak kedvence?

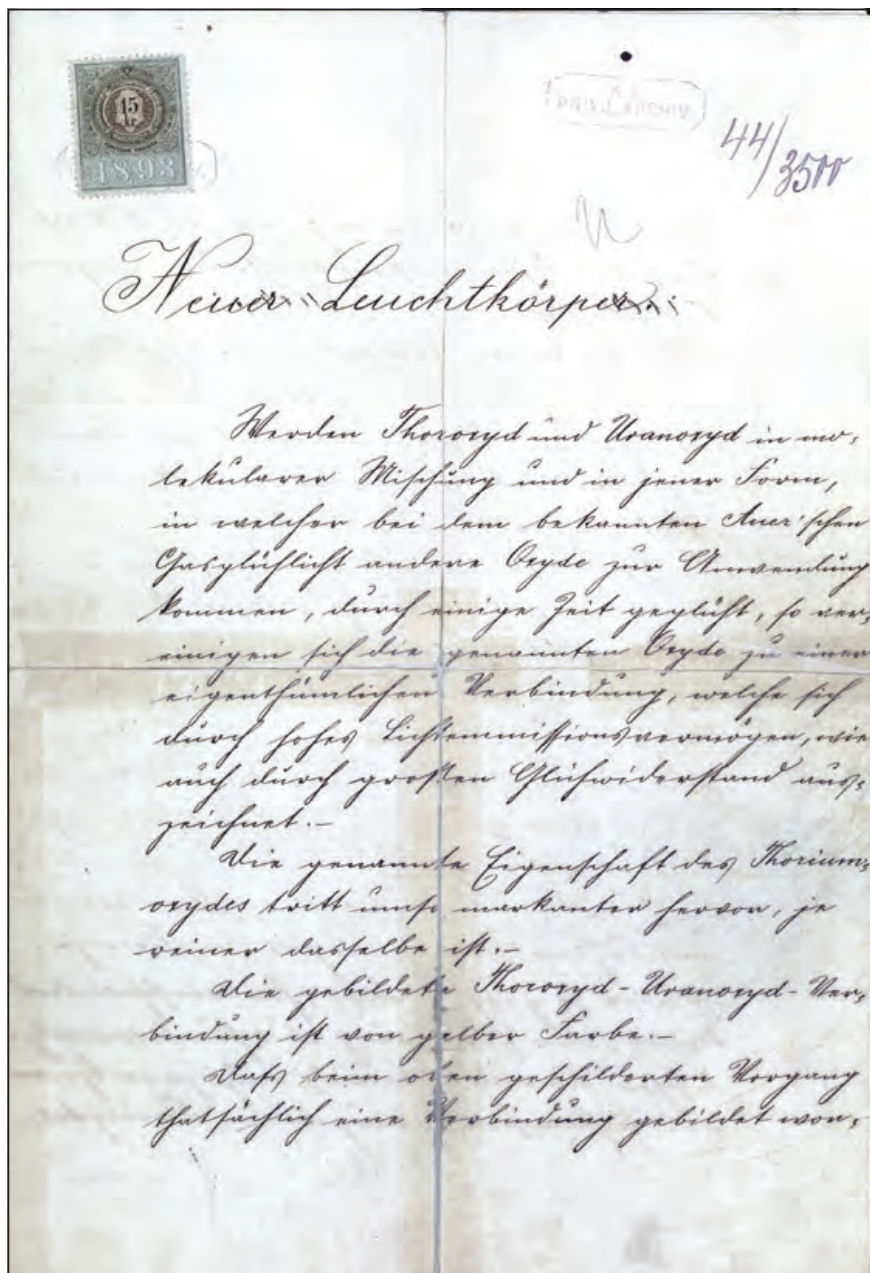
– Több is. Ilyen például az orosz képzőművészetet bemutató sorozat – amelynek kiállítása 1949-ben a Nemzeti Szalonban volt –, ez készült el egyébként utolsóként az üvegládas korszakban. Az Ütközet a krumpplődön vagy a hűtlen kutya kalandjai Ugatóniában 1957-ből, no meg egy régi, vicces oktatóanyag: A kohó és gépipar aranykoszorús mesterei. ●

Fénylő találmányok

Gács János

Az idei volt – 2015 – a fény nemzetközi éve. S Pest város magisztrátusa éppen háromszáz esztendeje hozott rendeletet arról, hogy napnyugta után tilos az utcán gyertya vagy lámpás nélkül tartózkodni. Erről a sajátos intézkedésről, amely a problémák megoldását az arra hivatottak helyett a polgároktól várta, Szilas Péter számolt be a közvilágításnak szentelt mini-sorozatában, lapunk 2008 márciusi és júliusi számaiban. Jelen írásunkban főként azokat a találmányokat és az oltalmazásukra szolgáló szabadalmakat szeretnénk bemutatni, amelyek lehetővé tették, hogy fővárosunk utcái napszállta után is fényben fürdjhessenek, de legalábbis biztonságosan járhatóak legyenek.

Auer szabadalmi bejelentésének első oldala

Az olajlámpások pislá fényét a feltalálók idővel a kanócok újszerű kiképzésével s különböző fémtükrök alkalmazásával igyekeztek erősíteni, míg végül az 1860-as években a petróleum és a huzatot biztosító üvegcilinder alkalmazásával érték el maximális teljesítményüket az akkori utcai fényforrások. A lámpákat azonban darabonként kellett üzemanyaggal feltölteni, gyújtani és oltani, s néha a koromtól is megtisztítani, ráadásul, amikor 1864-ben megjelentek Budapest utcáin, a Kerepesi (ma Rákóczi) utat már nyolc éve gázzal működő lámpák világították meg, s jól látszott: ezeké a jövő.

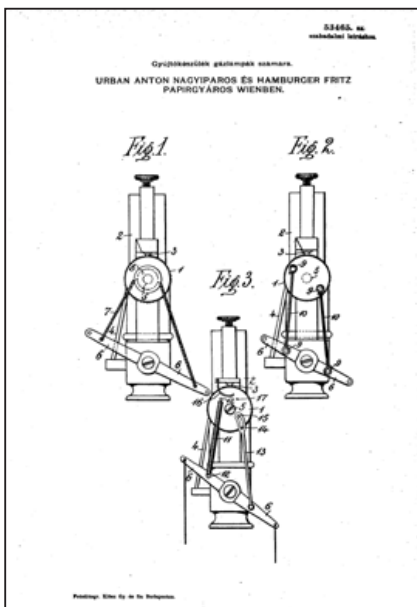
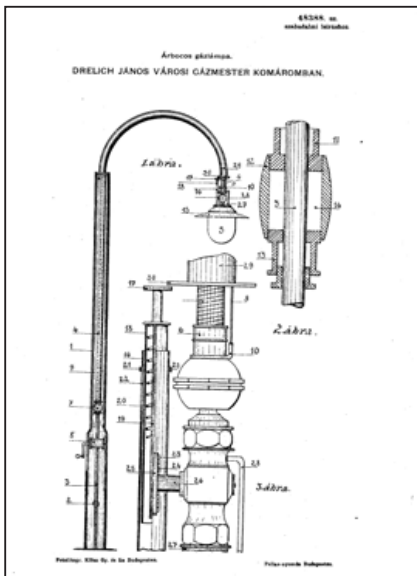
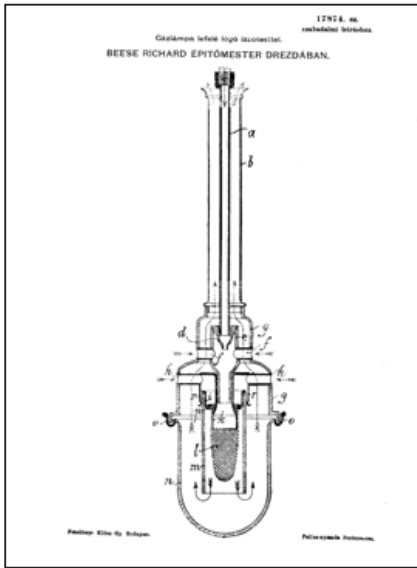
Elődeink a gázfény erejét is számos technikai megoldással igyekeztek fokozni a 19. század második felében. Nagyobb volt, s így fényesebb lángot szolgáltatott az úgynevezett pillangóégő, már csak azért is, mert az égő gáz így nagyobb felületen érintkezik az oxigénnel. Ezt fejlesztette tovább Bunsen találmányával, a laboratóriumokban máig is használt Bunsen-égővel. Ennél a megoldásnál a beáramló gáz szívóhatását kihasználva dúsul fel az oxigén az égéstérben.

Az igazi áttörés, amely a gázvilágítás évszázados karrierjét megalapozta, Carl Auer von Welsbach (1858–1929), a kiváló osztrák feltaláló érdeme. Auer a bárói címet jelentő von megjelölést atyjától örökölte, aki az udvari állami nyomda szolgálatában kifejtett munkálkodása jutalmaként nyerte el ezt a rangot az uralkodótól.

Auer maga sem főnemesként, hanem kreatív, alkotó szakemberként viselkedett, s több igen fontos találmánnyal is hozzájárult a műszaki haladáshoz. Huszoneves korában Bunsen heidelbergi laboratóriumában dolgozott, majd 1882-től Robert von Lieben bécsi professzor mellett folytatta kutatómunkáját. Kémiai munkássága is jelentős, nevét azonban az általa 1891-ben szabadalmaztatott Auer-égő őrízte meg napjainkig, amely az addig használatos világítóeszközöknél négyszer erősebb, igen kellemes fényt szolgáltatott.

Budapesten ma öt helyen is találkozhatunk ezekkel. A Vár mindkét oldalán, a Palota úton és a Vizivárosban, a Műszaki Egyetem főbejárata és a Császárfürdő előtt, valamint egyetlen pesti helyszínenként az Állatkertben.

Az égők lényege, hogy a gázlángot egy 99 százalékos tórium-oxidból és 1 százalékos cérium-oxidból álló köpeny („harisnya”) borítja, amely a hő hatására fehér fényt bocsát ki. Auer jött rá ugyanis, hogy bizonyos fém-oxidok a gázlángban tartva felizzanak, ez a felismerés vezette talá-

mányának megalkotásához. Az egykorú szakirodalom, a szabadalmi leírások „iz-zófényként” emlegetik ezt a megoldást, a köznyelvben azonban „Auer-harisnya”, illetve „harisnyás gáz” néven vált ismertté. Ez azért van így, mert az égőket borító fém-oxid „kupakokat” úgy állították elő, hogy kötőgéppel kicsiny, harisnyafejre emlékeztető textilhálókat készítettek, azokat tórium- és cériumsók oldatának megfelelő arányú keverékével itatták át, majd kiégették. Ennek során a textilszálak elégték, a sók pedig a megfelelő oxidokká alakultak át.

Az egy vagy több Auer-égővel felszerelt gázlámpák az utcákat az intézményeket és a lakásokat egyaránt meghódították. Utóbbiakban gyakran a szép régi porcelán vagy majolika testű petróleumlámpákat alakították át gázüzeműre.

Pásztor Mihály A közvilágítás alakulása Budapesten című kitérő összefoglaló munkájából tudhatjuk, hogy az utcai gázlámpák száma 1910-től 1916-ig szinte egyenletesen emelkedett 21 953-ról 29 667-re, miközben igen sok lakásban már az időszak kezdetén is villanyal világítottak. A háborús évek alatti majd a háború befejezését követő drámai csökkenés (1920-ban csupán 2 872 gázlámpáról szól a statisztika) után ismét növekedett a számuk, 1928-ban már 8 664 darabot tartottak nyilván, de ugyanekkor a Gázművek már 9 848 utcai elektromos lámpát is üzemeltetett.

Érdekes adat, hogy a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának nyilvántartásában 1896 és 1942 (!) között több mint száz, a gázvilágításhoz kapcsolódó megadott szabadalmat találhatunk. A bejelentések jó része természetesen külföldiektől származott, akik fontosnak tartották, hogy adott esetben hazánkban is érvényesíteni tudják érdekeiket. Azonban a magyar mérnökök és feltalálók sem pihentek, tizenegynek magyar cég vagy személy a tulajdonosa.

A gázvilágítás széles körű elterjedése számos műszaki problémát vetett fel. Mind-egyikre találhatunk megoldási javaslatokat a szabadalmi leírásokban, amelyeknek néhány szép, szinte magától értődő ábrájával cikkünket illusztráltuk.

Jelentős probléma volt a gázlámpáknak egy központból történő meggyújtása, illetve eloltása. Ennek megoldására is számos eszközt dolgoztak ki. Legtöbbjük azon alapult, hogy az égőfejeket kiáramló gáz nyomását szabályozták. Ha nőtt a nyomás, a gázáram elérte az állandóan égő őr lángot, s a gázlámpa felgyulladt. Más leírásokban elektromosan felhevített izzószál vagy villamos szikra gyújtotta meg a gázáramot, vagy a gázcsapot fordított

ták el elektromechanikusan. Valószínű, hogy bonyolultságuk miatt e szerkezetek legtöbbje csak papíron létezett, a gyakorlatban nem alkalmazták. Az is érdekes, hogy bár számos találmánynál mindegyik lámpatesthez el kellett vezetni az elektromosságot, mégsem merült fel, hogy villamos üzemre állítsák át, nyilván azért, mert a fényük ekkor még jobb és kedveltebb volt a villanyénál.

Számos szabadalom ír le különböző szerkezeteket, amelyekkel anélkül lehetett meggyújtani a lámpát, hogy a cég emberének létrát kellett volna magával vinnie: ezek között akad hosszú nyélre szerelt tűzköves öngyújtó, benzingőzzel üzemelő fáklyaszerűség, elektromos izzószállal, illetve a gázáramtól felizzó platinaszivaccsal működő szerkezet egyaránt.

Nagy gondot okozott az üzemeltetőknek, hogy a karbantartáshoz, tisztításhoz a magas kandeláberek esetében hatalmas létrákat kellett a helyszínre vinni, ezért azzal kísérleteztek, hogy a lámpatestek legyenek leereszthetők egészen a földre, anélkül, hogy a gázbevezetés biztonsága csökkenne. Számos érdekes és látványos megoldás született ennek a problémának a megoldására, azonban ezekből ma már egyet sem láthatunk, mivel magas oszlopokon már nem égnek gázlámpák fővárosunkban. Az 1970-es években még jártak a városban a lámpagyújtogatók, magam is lefotóztam egyet az Állatkert kerítésén keresztül (sajnos ebben a lapban nem közölhető minőségben), amint kis létráját az oszlopnak támasztva elfordította a csapot. Ebből következik, hogy az előbb ismertetett találmányok közül vélhetően egyiket sem alkalmazták nálunk. Negyedszázada vált világossá, hogy olcsóbb egész nap működtetni a berendezéseket, mintsem megfizetni valakit este és reggel. Így azóta éjjel-nappal égnek ezek a barátságos fények Budapesten.

Térjünk vissza egy búcsúpillanatra Auer báróhoz! Feltétlenül meg kell említeni, hogy nemcsak a gáz, hanem a villanyvilágítás terén is igen fontos találmányai voltak. 1898-ban ő hozta létre az első használható fémszálas izzólámpát, s gyártására megalapította a máig működő OSRAM cég elődjét. Erdemeit hazája azzal is elismerte, hogy egy 25 schillinges ezüstérmén és a 20 schillinges papírpénzen egyaránt az ő arcképét tüntette fel.

A villamos világítással kapcsolatos, nem kevésbé érdekes, magyar büszkeségre is okot adó találmányokról egy következő írásunkban fogunk számot adni. ●

A cikk megjelenését támogatta a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala.

A város és folyója

Mérnökszemmel: Budapest és a Duna

szöveg: Kassai Ferenc, fotó: MTI

Budapest páratlan szépsége kivételes földrajzi adottságában: folyóparti fekvésében rejlik. A várost kettészelő Duna az emberléptékű parti épületekkel és a budai rész hegyoldalaival, kecses hídjaival, szépen kialakított rakpartjaival, a víz fölött futó villamosokkal elbűvöli az itt élőket, a vendéget. A messzi tájakra idelátogató és a Pesten honos polgár szinte egyetlen pillanatra sem tud betelni a város és a folyója látványával.

A Duna európai szimbólum és hosszú ideje a magyar főváros éke, nevezetes kincs – ugyanakkor a természettudományok gyakorlati felhasználásának, a mérnöki szakágaknak is élő terepe. Munkát adott s ad a mérnököknek, a műszaki, technikai tudományok képviselőinek, akik minden időben tették a kötelességüket: terveztek, építettek, karbantartást végeztek. Remekbe szabott dunai mérnöki alkotások vitték el a város és az ország hírét a világba.

A mi Dunánkért persze folyamatosan tennünk kell, munkát ad, s nem is lehet más célunk, mint hogy megőrizzük a jövőnek, és optimálisan használjuk ki a benne rejlő lehetőségeket.

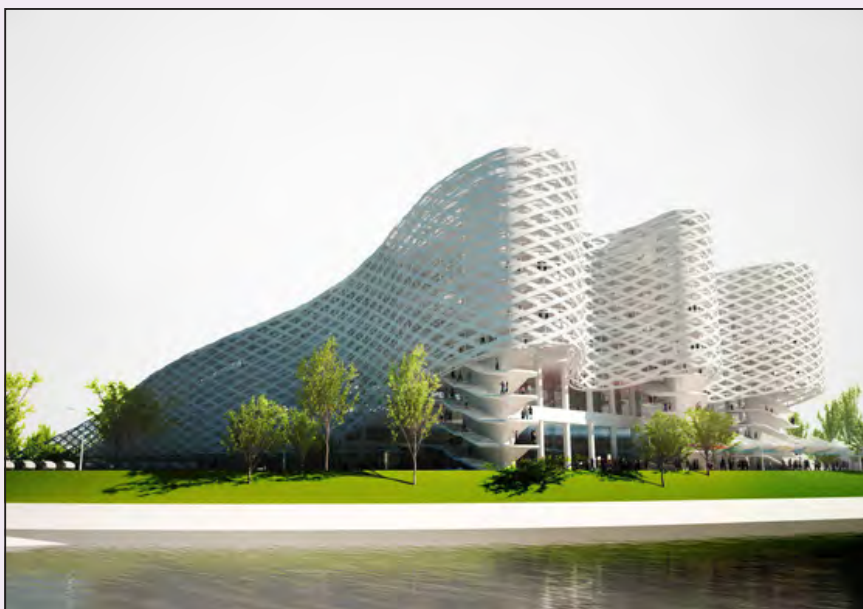
Egy város és a felszínen rajta áthaladó víz kapcsolatát alapvetően meghatározza az, hogy biztosítani kell a folyó rendezett mozgását. Gátakat és rakpartokat építettünk, igyekeztünk optimálissá alakítani a víz fel- és kihasználását. Védni kellett évszázados épített értékeinket, miközben óvnunk kellett magát a folyót. Gondoljuk csak meg, hogy hajózhatóvá tétele például mekkora feladat, hiszen európai közlekedési útóér is. Hasznosítanunk kell a rakpartokat, melyek az idegenforgalom szempontjából fontos kikötőknek adnak otthont, hogy a hajók utasai szerte Európában elvihessék Budapest hírét.

A víz a város, Budapest életéle, de a víz nemcsak a folyót jelenti. Természetes szükséglete az élőknek: a lakossághoz vezetéseken jut el, Buda első vezetéket Mátyás király építette. A vízművek telepítése, építése és korszerűsítése mindig fontos feladat volt, mert főleg a pesti oldalon sokszor fenyegetett vízhiány még a 19. században is, amit a magyar „vizes gondolkodás” egyik legnagyobbja, *Széchenyi István* panaszosan szövé is tett Buda-pesti por és sár című kötetében.

Messze földön híres a magyar főváros gyógy- és termálvizeiről és a fürdőiről is. Ha gyógyvízről beszélünk, a római birodalom koráig kell visszamennünk: a források tudatos felhasználása már akkor, Pannóniában megkezdődött. Aquincum nevében is utal a bővizűségre. A meleg forrásokat a török hódoltság korában is használta az itt élő és az ide vándorló ember. A fürdők Budapestet egyedülálló gyógy- és üdülőtárrá avatják. Mára hatalmas fürdőintézményeket találunk Budán és Pesten is, amelyek a termális fürdőkúrák színhelyei: a Gellért, a Lukács, a Széchenyi vagy a Rudas fürdő neve jól cseng a világban.

És ezek az alkotások, mindennapi használati tárgyak a kutaktól a vízműveken keresztül a pompás fürdőkig és folyón átívelő hidak sokaságáig mind a „mérnöki gondolkodás”, a mérnöki munka eredményeként jöttek létre.

A Föld számos országában a megfelelő mennyiségű és minőségű ivóvíz is hiányzik az emberek életéből. Magyarországon és Budapesten nem ez a helyzet, mert mi

azon szerencsések közé tartozunk, akik – a természeti adottságoknak köszönhetően – jelentős vízkinccsel rendelkeznek. Megőrzése mindannyiunk közös felelőssége.

A globális éghajlatváltozás alapjaiban határozza meg a következő évtizedeket. Többször várható rendkívüli árvizek, illetve aszályok. A vizekhez való viszonyunkat vízgazdálkodási, közlekedési, ökológiai szempontokat is figyelembe véve kell vizsgálni.

A vízgazdálkodás olyan tudományos és mérnöki kérdésköröket ölel fel, amelyek alapvetően befolyásolják életkörülményeinket, közérdeklődésre tartanak számot. Ezért nekünk, mérnököknek az a feladatunk, hogy megalapozott szakmai érveinkkel megváltoztassuk a vízzel kapcsolatos, társadalmilag káros nézeteket.

A 2013. évi budapesti nagy árvíz során a kiterjedt árvízvédekezés felszínre hozott olyan tapasztalatokat is, amelyek tanulmányozása, következményeik megfontolása a jövő védekezés szempontjából fontosak lehetnek. Megváltoztak a vízállás-vízhozam összefüggések, ami a klímaváltozási tendenciákkal együtt, nagy valószínűséggel a nagyvizek gyakoriságának és magasságának növekedését okozhatja.

Magyarország speciális adottsága, hogy felszíni vizeink 96 százaléka külföldi vízgyűjtőkről származik, ezért az ide érkező szélsőséges eloszlású készletek hasznosítását csak vízmegtartó képességünk növelésével, tározással lehet okosan megoldani. Ezért az árvízvédelem stratégiája csakis a megelőzés lehet. A stratégiának be kell ágyazódnia a főváros és a Duna, illetve a dunai nagyvizek viszonylatába, a városfejlesztési elképzelésekbe – párhuzamosan a város életére vonatkozó hatások értékelésével. Különösen igaz ez azokra a területekre, amelyek a partok mentén fejlesztéssel érintettek vagy potenciális fejlesztési területek (egyebek mellett a Dagály fürdő térsége, a Hajógyári sziget védelme). Ezeken a területeken a fejlesztést és az ármentesítést csak úgy szabad megvalósítani, hogy az ne okozzon a feltűnik levő folyamszakaszon újabb veszélyeztetést.

Mindez a 2017-re tervezett vizes világbajnokság szempontjából is lényeges. De lényeges a Dunára vonatkozó városfejlesztési elképzelések szempontjából is. Ahhoz, hogy a Duna és a főváros közönysége közvetlen kapcsolata megvalósulhasson, a tervezett úszóműveknek állandó vízszintet is kell biztosítani. ●

A szerző a Budapesti és Pest Megyei Mérnöki Kamara elnöke

VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB

Baksa-Soós Attila

Nagymacsák

Kőoroszlánokat vizlatok az ablakomból kutyamód, mint fényekkel korábban az alagút tetején hosszas csokolózás közben, elkalandozó tekintettel, de nem vehette észre, mert a lányoknak ilyenkor szerencsére csukva a szemük.

Nem úgy a sörényes hímeknek. Vadásznak katonát, elnyomót, rosszindulatú szomszédot, kispolgári egyenruhást, polgárórt, házmestert, alázat nélküli tökfeket, megszállót, erőszakost, hatalomra vágyó percbembert és büszke diktátort.

Apró lanovkát eresztettünk a nullás kőhöz, huszonnégyes damilon imbolygó műanyag kávéspohárban, ukrán-rúzsos filterbe szűrt csillagszóró szikrázta be a tér vörösre gyomlált ötágú szimbólumát. Körötte BMX-szel vágattunk át a tilosba (Pestre), görkoris csajok piruetteztek a téren, szürcsölték a kólát, nekem is jutott, pedig igazán nem szerettem, de aztán mégis beütött a dupla fekete, meg a proszto srác ökle, nem vettem az adást miért, csak úgy, gondolta rendben van, ha jól halántékon rúg egy ilyen budai elkényeztetett szépfiút, ficsúrt, ez visszhangzott, csontom reccsent, a macskakőre zuhantam, de a lányt mégis én vittem haza. Hiába, egy agresszor nem érthet oroszlánul, még ha száznál is több éve fényképezte magát mellette, vagy szerinte fölötte.

Hídfők oroszlánjai ugrásra készen várnak, elszállt minden lustaság.

Vadakat szelídíteni talmi álom, halott ötlet, merő butaság.

Budapest, 2015 tíz 16

A ROVATOT SZERKESZTI: KIRSCHNER PÉTER

HÁZ – TÉR – IDŐ

Hidvégi Violetta

1 kg 70 dkg. Ez még az a méret, amit térdemre fektetve nyugodtan lapozhatok, olvashatok kedvenc fotelomban. Lapozgathatom képeskönyvként, és olvashatom izgalmas, letehetetlen épület- és városrész-történetként. A keménytáblás könyv borítóján a csúcsíves épület részletei égbék háttér előtt jelennek meg. Jó felület. Tördelése nagyvonalú, szellős. Szem- és olvasóbarát kiadvány. Betűmérete igazodik

egyre romló látásunkhoz. (Akinek nem inge, örüljön neki.)

Az oldalakon arányosan osztozik a kép és a szöveg. Találkozhatunk alig ismert régi felvételekkel és a hétköznapi halandó számára megközelíthetetlen részletek fotóival. A régi képekből néhány kedvenc: fürdőző emberek az Országház előtti Duna-fürdőben. Már áll a gigantikus gótikus óriás, míg a közelében kucorgó földszintes épület egy letűnt kort, életstílust mutat. Az emberek: a Steindl iroda munkatársai, Ney Béla időskori mellképe, az Országház alkotótársai a Steindl-albumban impozáns bajuszukkal –akiket természetesen nem e külső jegy miatt kellene emlékeztünkbe vésnünk – vagy az 1894. május 5-i bokrétaünnep sokasága a földön és az épület főpárkányán.

A szerzők vélhetően terjedelmi okok miatt mondtak le egyes régi képek nagyobb méretéről. Az olvasó tudomásul veszi a döntést, de nehezményezi, hogy nagyítót kell használnia a részletek felfedezéséhez.

Wachsler Tamás, a Steindl Imre Program irodájának vezetője titkos helyekre, a pincétől a padlásig kalauzol minket. Bepillantathatunk a tornyok belsejébe, sétálhatunk a tetőn. A Kossuth tér rekonstrukciójának állomásai egy kockákra vágott dokumentumfilm elemeiként tárulnak fel előttünk.

A hivatalos keretek: az 1884. május 2-án szentesített XIX. törvénycikk rendelkezett „Az Állandó Országház építési tervének jóváhagyásáról és az építés végrehajtásáról”. Az országgyűlés 61/2011. (VII.13.) számú határozatában döntött a Kossuth tér rekonstrukciójáról. A jól tagolt fejezetek szövegei az építési szándéktól a megvalósulásig, a történelem viharain át a Ház és a Tér újjáépítéséig vezetnek az olvasót. Mindig tudjuk, hol vagyunk a történetmesélésben, a páros oldal alján fettel szedett szövegrész folyamatosan emlékeztet rá. A szerzők felnőttek tekintik az olvasót, olyannak, akinek esetleg véletlenül kimaradt műveltsége bevásárlókosarából egy név, egy fogalom. Nem kell keresgélni, ott a magyarázat. A megfogalmazás *Török András*ra jellemzően üdítően friss, olvasmányos. Óriási ismeretanyagot kapunk fegyelmezett rendben kedves titkokkal fűszerezve. Ki gondolta volna, hogy az Ország Házában családok éltek mindennapjaikat? A

viszsaemlékező „Házuk” egyik kapujában hallgatta egykor a mesét édesanyjától. A megszólaltatott alkotók, a körkérésre válaszolók vallomásai megérintenek személyességükkel, őszinteségükkel. A könyv szelíden oktat, nevel. Tanít a tudáshalmazzal, nevel a Parlament építésének munkájába bekapcsolódó emberek mértékadó példáján keresztül. Ez a hatalmas építkezés új iparágakat teremtett, megújította és megerősítette a régieket. Kitűnő művészek, iparosok dolgoztak megvalósításán. Elképedhetünk a közzé tett számoktól, mennyiségektől.

A könyv azt adja, amit a címe ígér: és még jóval többet. Térképek segítségével elhelyezi az épületet a városi térben és napjainkig követi nyomon annak változásait. Az olvasó a Függelékben találja a felhasznált forrásokat, az építés kronológiai összegzését (1885–1904), a munkálatban részt vevő személyek és cégek neveit, a képek forrását és a névmutatót.

Elgondolkodhatunk, milyen lenne az épület, ha nem kőből, hanem téglaborítással, kő- és majolikadíszítéssel készült volna. A könyv végére a megvalósult ikonikus alkotás barátunkká válik, büszkéké vagyunk alkotóira. Törvényhozásunk épülete „bombabiztos” alapokon nyugszik, megjelenése „tekintélyt, rendet és rendíthetlenséget sugároz”. *Bánáti Béla* építész szavai a téralakításra és az épületben folyó munkára utalnak: „Mindig lenyűgöz a belső terek lendülete, dinamizmusa és a külsővel való harmóniája. Méltóságteljes, egyben inspiratív környezetnek tartom. Jó lehet ott dolgozni.” A környezet Török Andrást és Wachslér Tamást is ösztönözte, sikerült egyszerre olvasmányos, szakmailag hiteles és szerteágazó összefoglalót alkotniuk.

A kiadvány tulajdonképpen egyetlen szóval is leírható: pompás! ●

Török András – Wachslér Tamás: A nevezetes magyar Országház és a tér, ahol áll. Az Országgyűlés Hivatala. Budapest, 2015.

SIKLÓSSY LÁSZLÓ REPÜLŐHÍDDAL A VÁROSLIGETBE

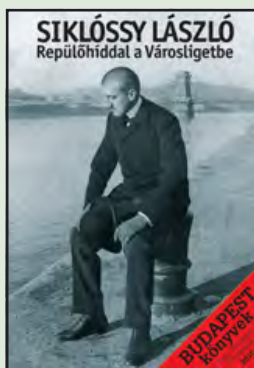
Budapesti Városvédő Egyesület
Városház Kiadó
Budapest Főváros Levéltára

A bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta, a szöveggyűjteményt válogatta Hidvégi Violetta

A BUDAPEST könyvek sorozat kilencedik kötete a várostörténet és a művelődéstörténet termékeny szerzőjének életútját és életművét mutatja be, elemzi. Szöveggyűjteményében nehezebben hozzáférhető, főleg a sajtóban megjelent írásai olvashatóak, amelyek mindegyike példásan bizonyítja városszeretét és kivételes felkészültségét. Az országgyűlési gyorsíró iroda egykori vezetője egyike a magyar kultúrhistoria legkiválóbb alkotóinak, munkássága fókuszában Budapesttel.

Ára: 2000,-Ft

Megvásárolható a FUGA Könyves standjánál (Budapest, V., Petőfi Sándor utca 5.)

KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ

NYÁRY KRISZTIÁN: MERÉSZ MAGYAROK – 30 EMBERI TÖRTÉNET

Corvina Kiadó

Nyáry Krisztián legújabb könyvében 30 olyan magyart vesz sorra, akik a legnehezebb helyzetekben is emberek tudtak maradni, s akik számára önazonosságuk és belső bátorságuk a legszélsőségesebb történelmi helyzetekben is mindent felülírt. Magyarok, akik rendíthetetlen szilárdsággal követték saját értékrendjüket, akik a legsötétebb órákban is mások vígaszai voltak, akik nem féltek újat teremteni, még ha mások nem hittek is bennük, és akik kérelhetetlenül hűek voltak önmagukhoz.

Ára: 4500,-Ft

1000 DOLOG, AMI MEGY

Holnap Kiadó

Az emberek ősidők óta a közlekedés újabb és újabb módjait találják fel. Olyan dolgokat, amikkel földön, vízen és fent a levegőben lehet utazni. Ebben a könyvben pontosan 1000 jármű szerepel az összehajtható kerékpártól a ló vontatta kocsikon át az űrhajókig, amelyekkel felfedezzük a Naprendszer, sőt még az azon túli világot is. A kötetben minden kép alatt szerepel a jármű neve, a könyv végén pedig egytől egyig megtalálhatóak betűrend szerinti listába szedve is. Karácsonyig **50% kedvezmény** könyveinkre a Holnap Kiadó boltjaiban illetve a webáruházunkban.

Ára: 2900,-Ft

ZUGLÓI LEXIKON

Zugló Önkormányzata

HPK-1990

Összeállította Fodor Béla,
szerkesztette Buza Péter

Egy kézen megszámlálható azoknak a kerületeknek a száma, amelyeknek történetéről és jelenéről lexikon született a közelmúlt évtizedekben. A Herminamező Polgári Köre – 1990 egyesület ilyen értelemben is hézagpótló szellemi vállalkozásának gyümölcse a Zuglói Lexikon immár negyedik, alapjaiban átszerkesztett és átdolgozott kiadása. A több száz szócikk közel száz illusztráció kíséri, felidézve a városrész utcáinak, házainak, jeleseinak, élete színtereinek múltját és mindennapjait.

Ára: 2000,-Ft

Megvásárolható hétköznapokon 10–16 óra között, a Hermina út 3. sz. alatti Lipták Villában, a HPK-1990 székhelyén

Arany János falórája

EZ BEJÖTT!

Új szerzemények a PIM-ben: 2005–2015.

Petőfi Irodalmi Múzeum, 2015. december 16. – 2016. március 31.

Kíváncsi rá, hogy milyen háttér munka zajlik egy múzeumban? Érdeklí Önt a tárgyak rejtőzködő története? Akkor látogasson el a Petőfi Irodalmi Múzeumba, a legújabb, *Ez bejött!* című kiállításra!

Amikor elmegy egy múzeumba, talán nem is gondol arra, hogy az intézmény ereje a gyűjteményében rejlik, illetve abban az értékőrző munkában, amely a színpalak mögött láthatatlanul zajlik, abban, hogy muzeológusai milyen szempontok alapján választanak, és hogyan mérlegelnek. Ez a kiállítás az elmúlt évtized új szerzeményein keresztül rendhagyó módon szeretné bemutatni a PIM gyűjteményező munkáját. Szólnak a szerzeményezések néha kalandos menetéről, rendhagyó módon bevezetik a látogatót raktáraikba és megmutatják a restaurálás körülményeit is. ●

BFZ, SIBELIUS ÉS EGY SÁRGA SZIMFÓNIA

A Budapesti Fesztiválzenekar koncertje

Műpa, 2016. január 14–15–16.

Vannak emberek, akik nem csak hallják, látják is a zenét. Ilyen volt a finnek imádott zeneszerzője, *Jan Sibelius* is, akinek az A-dúr kék volt, a C-dúr piros, az F-dúr zöld, a D-dúr pedig sárga. Erről a titkos képességéről csak a legközelebbi barátainak mesélt, mert félt, hogy bolondnak nézik. A Budapesti Fesztiválzenekar januárban könnyed és optimista II. (D-dúr) szimfóniáját játssza el, vagyis egy igazán sárga koncertre számíthat a közönség. A hangverseny finn karmestere, *Jukka-Pekka Saraste* ezen túl még egy finn darabot hoz magával: *Magnus Lindberg* igazán mai, a spanyol fieszták bombasztikus hangulatát idéző *Feriáját*. A finn hullámot *Dvořák* erőteljes a-moll hegedűversenye töri meg *Christian Tetzlaff* előadásában. ●

Jukka-Pekka Saraste. Foto: Felix Broede

A budapesti Gendzsi monogatari album 9. lapja, feltételezhetően Szumijosi Gukei alkotása, 1670–1674 körül

GENDZSI HERCEG NYOMÁBAN

Japán képen és írásban

Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum, 2016. április 17-ig

A Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum legújabb kiállítása a hagyományos japán művészet esztétikai ideálját és annak európai felfogását állítja reflektorfénybe egy ezeréves férfieszmény, Gendzsi herceg alakjának segítségével.

A Gendzsi monogatari (magyarul Gendzsi regénye, illetve Gendzsi szerelmei) *Muraszakinak*, a Heian-kori japán császári udvar egyik udvarhölgyének a 11. század elején írott műve, amely 54 fejezetben jeleníti meg a herceg életének eseményeit és szerelmi kalandjait. Az írásmű – noha fikció – részletesen rögzíti a Heian-kor Japánjának udvari szokásvilágát, kultúráját, etikettjét, így mára a középkori japán világ egyik legfőbb krónikájává értékelődött át. Az ázsiai művészetet több évszázadra visszanyúlóan bemutató kiállítás mintegy 200 műalkotás – festmény, fametszet, laktárgy, kerámia, fotográfia – segítségével jeleníti meg a regény történéseit Muraszaki korától egészen napjainkig. ●

Abbaye de Monte, XVI. század

SZERZETESEK ASZTALÁNÁL

Új időszaki kiállítás az MKVM-ben

Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, 2016. május 1-ig

Mi közülük a szerzeteseknek a gasztronómiához? Több, mint gondolnánk. A kora középkor óta szigorú szabályok szerint, olyan egészségesen étkeznek, hogy azt egy fitness-guru is megirigyelhetné, de szabályaik nemcsak a test, hanem a szellem és a lélek épségét is szolgálják. Készítenek bort, sört és gyógyító likőröket, kertjeikben a zöldségek és gyümölcsök mellett megterem sokféle fűszer- és gyógynövény, asztalukra olykor ünnepi finomságok, olykor – gyakrabban – böjti eledel kerülnek. A szakács testvérek az idők során nem csak a kis közösségre, hanem szegények és betegek ezreire is főztek. Látogatóink belekóstolhatnak régi és mai kolostorok ízeibe, és megismerhetik azokat a hazai szerzetesrendeket, amelyeknek szerepük volt étkezési kultúránk fejlődésében. ●

DZSENTRIK ÉS NAGYNÉNIK

Zappe László

Hunyady Sándor 1935-ben írt és 1936-ban megfilmesített színdarabja első pillantásra bájos bohóságnak látszik, tele önéletrajzi elemekkel. A bohém, mulatózó, kártyás apa és fiú kapcsolatában nem nehéz fölismerni magát az író és apját (a nála is sokkal nagyobb író, Bródy Sándort), a két bohém pesti legénylakásában zajló jelenet sor alighanem azt az időt idézi, amikor ők ketten együtt éltek viharos legényéletet. A takarékos, keményen dolgozó, szigorú elvek szerint élő színész meg nem is lehet más, mint anyja, a színészi pályára nemes családból kiszakadt Hunyady Margit, aki Kolozsvárról került Pestre 1896-ban az akkor alakult Vígszínházhoz. (Talan éppen csak a címszereplőknek, a három nagynéninek nincs életbeli modellje, bár ki tudja.)

De jobban megnézve, komoly alapeszmét is fölfedezhetünk a régi jó dzsentrivilágból vett idillben. Láthatjuk az előítéletek, berögződött sztereotípiák lelepleződését. A három jámbor vidéki néninek szembe-sülnie kell azzal, hogy milyen hamis elképzeléseik vannak a bűnös varosról, Pestről, benne a léha színházi világról, s főképp az ártatlan, naiv, faluról jött nemes ifjakat kifosztó színésznőről. A valóság – természetesen a darabbeli – éppen az ellenkezője: a komoly munkával meggazdagodott sztár szinte anyaként gondoskodik a

két rokonszenvesen link és folytonosan pénztelen pasasról.

A befejezés felől nézve meg akár abszurdnak is felfoghatnánk a történetet. Mert az, hogy a két léha fickó megjavuljon a házasság kötelékében, és szorgos vidéki gazda váljék belőlük, kevésbé valószínű, társadalmilag jellemzőnek pedig aligha mondható. Még ha öt nő tartja is szemmel őket.

Valló Pétert rendezőként mindez nem ihlette meg különösebben. Inkább a díszlettervezői fantáziáját mozgatta meg a történet. A három fal közé komponált szabályszerű vígjáték köré vagy inkább mögé odavetítette a tágasabb világot. A falut is, a várost is. E háttérrel előtérbe került az enteriőrökben játszódik a cselekmény. Ez formális, külsődleges, a tartalmat nem érintő látzatmegoldás. A nézők egy része talán észre sem veszi az idilli faluképeket vagy az aranyozottan csillogó palotabelsőket a háttérben. Aki meg észreveszi, azt vagy zavarja, vagy nem. Azt végképp nem sikerült észrevennem, hogy a háttérképek értelmeznék, netán a valósággal szembesítenék a cselekményt.

Ez nagyjából a színészi játékra is áll. Éppen úgy folyik, ahogyan a hagyományos három fal között is folyhatna. A játszó rutinból illusztrálják a szerepszakmány alatt esetleg meghúzódható igazságot. A rendezés nem

használja ki a színészi alkatból adódó, kínálkozó lehetőségeket sem. Zöld Csaba nyilvánvalóan nem az a snájdig magyar úr, aki Jávor Pál lehetett az 1935-ös bemutatón. Ebből előny is származhatna. A magát hódító daliának képzelő kopasz fiatalember akár rokonszenvesen komikus is lehetne. De nem az. Akkor sem igazán az, amikor a történetet is annak láttatná. A színigazgatóból ismét színésszé visszavetett Seress Zoltán meg nem hoz ki többet a vén lóköltő figurájából, mint amire alkati eleganciája és színészi rutinja eleve képesíti.

Átütő erejű alakításokhoz persze határozott (rendezői) vélemény szűk-ségeteltetne az egész történetről. A címszereplőkkel, a három rettegett, de valójában jólelkű, áldozatkész, a csibész férfiakért aggódó nagynénivel is éppen annyit kezd Vándor Éva, Molnár Zsuzsa és Kocsis Judit, amennyi alkatukból és néhány évtizedes színészi rutinjukból adódik. Elég ez ahhoz persze, hogy megkülönböztetni és szeretni lehessen őket. De kevés, hogy igazi karakterekként, csöppet valóságos emberekre is hasonlító öregasszonyokként viselkedjenek a színen. (Másik lehetőség lenne a karikatúra, de az végképp messze esne az előadás szellemétől.) Létyay Dóra illő komolysággal játssza a szakmáját komolyan vevő, az életet józan racionalizmussal szemlélő és vezető művészt. Szinte elhithető, hogy létezhet ilyen értelmiségi magatartás, sőt jobbírthat is a világon.

De csak szinte. Több nem férne az előadásba. ●

ÉTKEZÉSI ÍRÓ

A törzsvendég

szöveg: Jolsvai András, fotó: Sebestyén László

Törzsvendégnek lenni, az a legmagasabb rang, amit a vendéglátóipar naposabb oldalán elérhet az ember. Ha valaki törzsvendégnek mondhatja magát, az már a beérkezett állapot: onnan már nemigen van följebb.

A törzsvendégség egyidős a vendéglátással, s ha nagyon akarjuk, a gasztronómia történetét is megírhatjuk a törzsvendégek történeteként. Azokon a tájakon, ahol még nálunk is polgárabb a világ, ahol a középosztályt nem kinevezik, hanem kinevelik, ahol tehát a vonatkozó hagyományoknak társadalomformáló funkciójuk van évszázadok óta, a törzsvendégkultúra is töretlenül fejlődött napjainkig. Berlinben, Bécsben, Londonban, de még Prágában is minden valamirevaló kocsmában és vendéglőben külön asztala van, ahová akkor sem ülhet más, ha üres, vannak saját korszói, tányérjai, vannak tiszteletben tartott szokásai, rigolyái. A törzsvendég átmenet a sima vendég és a vendéglátó között, sőt egyfajta összekötő kapocs.

Valaha, boldogabb és békésebb időkben minálunk is igazi kultusza volt, sőt létezett egy sajátos intézmény is erre a célra, a ká-

véház. Egész Pest kívülről fújta egykor, hol van a törzsasztala *Eötvös Károlynak* vagy *Karinthy*nak, hol szerkesztik a Nyugatot és hol a Krajczáros Igazságot, hova járnak a befutott festők és hova az avantgarde-ok, hová a színészek és hová a kéményseprőmesterek. (Ma már csak *Saly* kolleganő fújja mindezt: betéve tudja, ki járt az Abbáziába, ki a Japánba, a Hadikba – úgyhogy a részletek iránt érdeklődőket ezúttal az ő műveihez és szíves szóbeli közléseihez utalom.)

A huszadik század második felében aztán (sok minden mással együtt) ez az intézmény is visszaszorult, vagy mondjuk úgy, téli álmra hajtotta a fejét. Manapság azonban szerencsére újra virágba borult, s egyre több helyen tartják ismét fontosnak, hogy ne csak kiváló étlappal, remek szakácsal, udvarias pincérekkel dicsekedhesenek, hanem igazi törzsvendégekkel is.

Ha jól belegondolok, magam egész életemben csak egyetlen dolgot ambicionáltam igazán: tudniillik, hogy igazi törzsvendég váljak belőlem. Talán mára dicsekvés nélkül elmondhatom, sikerült. Legalább három-négy helyen tartanak így számon, ott illetnek meg azok a kiváltságos jogok,

melyek csak ehhez a ranghoz járnak, s amelyek megkülönböztetik a közönséges halandókat tőlünk, nem közönségesektől.

Az egyik helyen (szóltam már róla) egy pompás leves viseli a nevemet. A másikon megfőznek nekem valamit, amit különösen szeretek, de néhány éve már nincs az étlapon. A harmadikon állandó asztalom vár, és kedvenc ételeim is mindig rezerválódnak számomra. Ott történt, egy szombati napon, hogy túlságosan hamar elfogyott a ház híres sóletje. Persze, nem teljesen fogyott el, az olyan törzsvendégek, mint én, azért még részesültek belőle. Egy hétköznapi halandó, meglátva a felém érkező tányért, felháborodottan hánytorgatta fel a dolgot.

– Mégis csak felháborító, én húsz perccel korábban jöttem, és mégse kaptam sóletet.

Mire kedvenc pincérnőm így válaszolt: – A szerkesztő úr húsz évvel korábban jött.

Na, ez a lényege az egésznek. Hogy a törzsvendégséghez rengeteg idő, rengeteg munka szükséges. Azt sehol nem adják ingyen, azt ki kell vívni.

Az egyik helyen az a szokás, hogy a híresebb magunkféle képét kiteszik a falakra. Régóta vágytam e megtiszteltetésre, hiába. Aztán egy hírlapi cikkemben megírtam, milyen beteg voltam a múlt héten. A tulaj másnap aggódó arccal fogadott.

– Jobban vagyunk már? Jó, azért csak tessék hozni egy képet minél előbb, mit lehessen tudni...

Ennek húsz éve. Azóta mindig lemosolygok magamra ebéd előtt. ●

Fizessen elő **2016**-ban is a **BUDAPEST** folyóíratra!

A számlaszám, ahová az **5 000 forint**os évi előfizetési díjat várjuk: 16200106-11569909. A legcélszerűbb **banki átutalással** befizetni a 12 szám ellenértékét: interneten vagy telefonos banki ügyintézésel. **A kedvezményezett rovatban tüntesse fel:** Summa Artium Non-profit Kft. **A közlemény rovatban:** a Budapest folyóirat előfizetése + annak a személynek, intézménynek, cégnek a neve és pontos postai címe akinek, amelynek a lapot előfizetik. Befizetéséről számlát küldünk.

Készpénzes előfizetés: Summa Artium, 1054 Budapest, Honvéd utca 3. V. 13. (21-es kapucsengő), munkanapokon 9 és 17 óra között.

A régebbi számokat a lap nyomdájában vásárolhatják meg: Pharma Press® Nyomdaipari Kft., 1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.

Mindössze 5 000 Ft, 12 hónapra

Lapunk számonként is megvásárolható

- kiadónkban (Summa Artium, V., Honvéd utca 3.)
- az Írók Könyvesboltjában (VI., Andrásy út 45.)
- a FUGA Építészeti Központban (V., Petőfi Sándor utca 5.)
- a Budapest Antikváriumban (IX., Üllői út 11-13.)
- a Litea Könyvesbolt és Teázóban (I., Hess András tér 4.)

70 éves és mégis fiatal, mi az? **BUDAPEST** a városlakók lapja

Summa Artium – Városháza Kiadó

